

ALAPVETŐ JOGOK BIZTOSA
AZ ENSZ NEMZETI ÉMBERI JOGI INTÉZMÉNYE
NAIH nyilvántartási szám: 40689

Az alapvető jogok biztosa
mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus

JELENTÉSE

az AJB-3865/2016. számú ügyben

Előadók: dr. Fliegauf Gergely
dr. Izsák Gábor
dr. Rostás Rita
dr. Zeller Judit
dr. Haraszti Katalin

Látogatás helyszíne: Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet,
Kaposvár

2016
május

**Az alapvető jogok biztosa mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus
Jelentése
az AJB-3865/2016. számú ügyben**

Előadó: dr. Izsák Gábor

1. Az eljárás megindulása

A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyvét (a továbbiakban: Jegyzőkönyv) a 2011. évi CXLI. törvény hirdette ki. A Jegyzőkönyv célja egy olyan rendszer létrehozása, amelyben független nemzetközi és nemzeti testületek – a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzése céljából – olyan helyszínekre látogatnak el rendszeresen, ahol embereket fosztanak meg a szabadságuktól.¹

A Jegyzőkönyv 3. cikke értelmében – az 1. cikkben megfogalmazott cél megvalósítása érdekében – valamennyi részes állam belföldi szinten létrehoz, kijelöl vagy fenntart egy vagy több látogató testületet (nemzeti megelőző mechanizmust) a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megakadályozása érdekében.

A Jegyzőkönyv 4. cikke szerint az államnak a nemzeti megelőző mechanizmus látogatásait bármely, a joghatósága és ellenőrzése alatt álló helyen lehetővé kell tennie, ahol embereket valamely hatóság utasítására, kezdeményezésére, hozzájárulásával vagy elfogadásával a személyes szabadságuktól megfosztják vagy megfoszthatják (a továbbiakban: fogvatartási helyek).

Magyarországon 2015. január 1-jétől nemzeti megelőző mechanizmusként (a továbbiakban: NMM) az alapvető jogok biztosa jár el, aki e feladatának teljesítése során a fogvatartási helyeken a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmódot beadvány és alapvető joggal összefüggő visszasság hiányában is rendszeresen vizsgálja.²

1.1. A látogatás helyszínének kiválasztása

Az NMM 2015. június 24-25-én a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetbe (a továbbiakban: Intézet), Kaposvárra látogatott. A látogatási helyszín kiválasztásának indoka, hogy az Intézetben, az elítéltek mellett nagyszámú, előzetes letartóztatásban lévő személy tartózkodott. Az előzetes letartóztatott személyek esetében, a büntetőjogi felelősségüket megállapító jogerős ítélet hiányában fennáll az ártatlanság vélelme, azonban a büntetőeljárás sikere érdekében, bírói döntés alapján, súlyos szabadságelvonás hatálya alatt állnak. Az említett okból ők különleges helyzetben vannak a büntetőeljárás rendszerében.

Az utóvizsgálat jellegű látogatás előzménye, hogy a Kínzás és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésére létrejött Európai Bizottság (a továbbiakban: CPT) 2013-ban már vizsgálta az Intézetet.

1.2. A nemzeti megelőző mechanizmus hatásköre

A Jegyzőkönyv 4. cikke értelmében fogvatartási helynek minősül bármely olyan hely, ahol az embereket valamely állami hatóság utasítására, kezdeményezésére, hozzájárulásával vagy elfogadásával megfosztják vagy megfoszthatják személyes szabadságuktól. Ugyanezen cikk 2. pontja szerint a szabadságelvonás mindennemű fogva tartást vagy bebörtönzést jelent, valamint

¹ Jegyzőkönyv 1. cikk.

² Lásd az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény 39/A. §-át, valamint a 39/B. § (1) bekezdését.

egy személy elhelyezését olyan állami vagy magántulajdonú, őrizetbe vételi környezetben, amelyet az illető valamilyen bírói, közigazgatási vagy más hatóság utasítására önként nem hagyhat el.

Tekintettel arra, hogy a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet a Jegyzőkönyv 4. cikkében meghatározott fogvatartási helynek minősül, vizsgálati hatásköröm az ügyben fennáll.

1.3. Az érintett alapvető jogok

– *A kínzás, embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma:* „Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani.” [Alaptörvény III. cikk (1) bekezdés];

– *A személyi biztonsághoz való jog:* „Mindenkinek joga van [...] a személyi biztonsághoz.” [Alaptörvény IV. cikk (1) bekezdés];

– *A magánélet tisztelőben tartásához való jog:* „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tisztelőben tartsák” [Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdés];

– *A lelkiismereti és vallásszabadsághoz való jog:* „Mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más meggyőződés szabad megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa.” [Alaptörvény VII. cikk (1) bekezdés];

– *A művelődéshez való jog:* „Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez. Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja” [Alaptörvény XI. cikk (1)-(2) bekezdés];

– *A hátrányos megkülönböztetés tilalma:* „Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja”. [Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdés];

– *A gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való joga:* „Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz”. [Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdés];

– *Az egészséghez való jog:* „Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.” [Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdés];

– *A panasztételhez való jog:* „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy egyedül vagy másokkal együtt, írásban kérelemmel, panasszal vagy javaslattal forduljon bármely közhatalmat gyakorló szervhez.” [Alaptörvény XXV. cikk];

– *A védelemhez való jog:* „A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez. A védő nem vonható felelősségre a védelem ellátása során kifejtett véleménye miatt.” [Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdés].

1.4. Az alkalmazott jogszabályok, állásfoglalások, iránymutatások

1.4.1. Nemzeti jogforrások

- a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. tv. (a továbbiakban: Be.);
- az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.);

- a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. tv.;
- a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.);
- a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet (a továbbiakban: Bv. Szabályzat);
- a fogvatartottak öngyilkossági kísérletei megelőzésének és kezelésének módszereiről szóló 11/2010. (III. 26.) IRM utasítás;
- a pszichológusok tevékenységét szabályozó, valamint a személyi állomány pszichikai alkalmassági vizsgálatáról és a pszichológiai gondozási tevékenység végrehajtásáról szóló módszertani útmutatók kiadásáról szóló 1-1/44/2010. (VII. 14.) OP intézkedés (a továbbiakban: a látogatás időpontjában hatályban volt 1-1/44/2010. (VII. 14.) OP intézkedés, helyébe lépett: a büntetés-végrehajtási pszichológusok fogvatartottakkal kapcsolatos tevékenységét szabályozó Módszertani útmutató kiadásáról szóló 89/2015. (XII. 18.) OP szakutasítás);
- a fogvatartottak öngyilkossági cselekményeinek megelőzésével kapcsolatos feladatokról szóló 1-1/20/2013. (V. 23.) OP intézkedés (a továbbiakban: a látogatás időpontjában hatályban volt 1-1/20/2013. (V. 23.) OP intézkedés, helyébe lépett: 4/2016. (I. 18.) OP szakutasítás);

1.4.2. Nemzetközi források

- a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyve (a továbbiakban: Jegyzőkönyv, Magyarországon kihirdette a 2011. évi CXLIII. törvény);
- az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény, Magyarországon kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény);
- a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény (a továbbiakban: a Gyermekek jogairól szóló egyezmény, Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény);
- az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a szankciók és intézkedések végrehajtásában érintett személyi állományáról szóló R/1997/12. számú ajánlása a Tagállamok számára;
- az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az Európai Börtön szabályokról szóló R/2006/2. számú ajánlása a Tagállamok számára (a továbbiakban: Európai Börtön szabályok);
- az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a börtönök személyi állományának etikai kódexéről szóló R/2012/5. számú ajánlása a Tagállamok számára;
- A CPT 1991. évi tevékenységéről szóló 2. általános jelentése (2nd General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1992. CPT/Inf (92) 3. 13 April 1992.) [a továbbiakban: CPT/Inf (92) 3.];
- A CPT 1996. évi tevékenységéről szóló 7. általános jelentése (7th General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1996. CPT/Inf (97) 10. 13 April 1997.) [a továbbiakban: CPT/Inf (97) 10.];
- A CPT 1998. évi tevékenységéről szóló 9. általános jelentése (9th General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1998. CPT/Inf (99) 12. 30 August 1999.) [a továbbiakban: CPT/Inf (99) 12.];
- A CPT 2000. évi tevékenységéről szóló 11. általános jelentése (11th General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 2000. CPT/Inf (2001) 16. 13 April 2001.) [a továbbiakban: CPT/Inf (2001) 16.];

- A CPT 2010. augusztus 1-től 2011. július 1-ig tartó tevékenységéről szóló 21. általános jelentése (21st General Report on the CPT's activities covering the period 1 August 2010 to 31 July 2011. CPT/Inf (2011) 28. 10 November 2011.) [a továbbiakban: CPT/Inf (2011) 28.];
- A CPT 2013. augusztus 1-től 2014. december 31-ig tartó tevékenységéről szóló 24. általános jelentése (24th General Report on the CPT's activities covering the period 31 August 2014 to 31 December 2015. CPT/Inf (2015) 1. 21 January 2015.) [a továbbiakban: CPT/Inf (2015) 1.];
- Asma Jahangir, az ENSZ lelkiismereti és vallásszabadsággal foglalkozó különleges jelentéstevőjének az A/HRC/6/5. sz. jelentése.
- Az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának 14. átfogó kommentárja (2013) a gyermek legfőbb érdekének figyelembevételéről (UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1)*, 29 May 2013, CRC /C/GC/14.

1.5. A látogatás módszere, módszertani alapok

Az NMM alapvető feladata a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzése. A Jegyzőkönyv 20. cikke alapján az NMM számára lehetővé kell tenni:

- a felkeresni kívánt helyek és a meghallgatni kívánt személyek *szabad kiválasztását*,
- a fogvatartott személyekkel való *bánásmódra*, valamint fogva tartásuk *körülményeire* vonatkozó *valamennyi információhoz való hozzáférést*,
- a fogvatartási hely *létesítményeibe* és *helyiségeibe* való *hozzáférést* és
- a szabadságuktól megfosztott személyek, valamint az érdemi információt szolgáltatni képes más személy tanúk nélküli, *személyes magánmeghallgatását*.

Az NMM vizsgálatai elsősorban a személyi szabadságuktól megfosztott személyekkel készített bizalmas interjúkon alapulnak. A látogatás középpontjában az előzetes letartóztatásban lévő fogvatartottakkal való bánásmód vizsgálata állt.

A Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetet az NMM a következő módszerekkel vizsgálta:

- a) dokumentumok bekérése, helyszíni iratbetekintés, fényképfelvételek készítése, mérések elvégzése;
- b) az elhelyezés körülményeinek megfigyelése az alábbi fókuszpontokkal:
 - épületek, helyiségek állapota, alkalmassága a fogvatartottak biztonsága és szükségletei szempontjából,
 - személyes higiéné biztosítása,
 - egészségügyi-orvosi ellátás, gyógyszerelés biztosítása;
- c) a fogvatartottaknak, a személyi állomány tagjainak és az intézmény vezetőinek személyes meghallgatása, valamint a fogvatartottak és a személyi állomány tagjai viselkedésének megfigyelése különös tekintettel az alábbi szempontokra:
 - bánásmód általában,
 - foglalkoztatás,
 - kapcsolattartás a külvilággal,
 - kommunikáció, konfliktuskezelés és fegyelmezés,
 - panaszkezelés;

d) a személyes meghallgatások interjúk formájában, előzetesen kidolgozott, iránymutatásként szolgáló kérdéssor alapján valósultak meg.

1.6. A látogatás résztvevői

dr. Fliegauf Gergely pszichológus, a delegáció vezetője
dr. Izsák Gábor jogász, a vizsgálat vezetője
dr. Rostás Rita pszichológus
dr. Zeller Judit jogász, pszichológus

1.7. A látogatás helyszíne és időpontja

Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, Kaposvár; 2015. június 24-25.

1.8. Előzmények

A CPT 2013-as magyarországi látogatása során, több hazai fogvatartási helyet is megtekintett.³ A látogatásról szóló jelentésben több olyan megállapítás szerepel, amelyek az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében foglalt kínzás, megalázó és embertelen bánásmód, valamint büntetés tilalmával összefüggő visszasságot okozhatnak.

A CPT tapasztalatai szerint a magyarországi bv. intézetek nagy része *túltelített*, ezért felhívta a hatóságok figyelmét, hogy a többszemélyes zárkákban élő fogvatartottak számára legalább 4 m² lakóteret biztosítsanak. A CPT a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben tapasztaltak alapján, általános érvénnyel fogalmazta meg azt az elvárást, hogy a *fogvatartottak részére megfelelő értelmes elfoglaltságot* – a munkát, az oktatást, a sportot, a társadalmi életet és a célzott rehabilitációs tevékenységeket is beleértve – *kell biztosítani*. Az említett javaslatra adott válasz szerint a Kormány kiemelt fontosságúnak tartja az egyénre szabott fogvatartotti programok bővítését, és nagy hangsúlyt fektet a munkahelyek bővítésére, valamint a pályázati lehetőségek maximális kihasználására.

A CPT az Intézet látogatása során számos jelzést kapott, miszerint a *végrehajtó állomány tagjai* – többnyire az épület be nem kamerázott részein – *bántalmazták a fogvatartottakat*. Ezek kapcsán a testület kezdeményezte, hogy az illetékes magyar hatóság – különféle oktatásokkal és utasításokkal – tegyen erőfeszítéseket a kifogásolt bánásmód visszaszorítása érdekében. A CPT hangsúlyozta, hogy az elítéltekkel minden esetben udvariasan és tisztelettel kell bánni, *fel kell lépni a rasszizmus és az idegengyűlölet* minden formája ellen, és erőszakot csak abban az esetben és olyan mértékig szabad alkalmazni, mely elkerülhetetlenül szükséges a rend és a fegyelem fenntartása érdekében, ugyanakkor ezen alkalmazott intézkedések nem szolgálnak büntetésül.

A Kormány ígéretet tett, hogy az Intézetben tapasztalt, erőszakos bánásmód visszaszorítása érdekében külön ellenőrzési feladatokat ír elő. A Kormány szerint az előző évekhez képest jelentős csökkenés figyelhető meg a személyi állomány által elkövetett bántalmazások tekintetében, amely egyrészt a vezetői elvárások és ellenőrzések, másrészt a végrehajtó állomány felkészítésének és szabályos munkavégzésének az eredménye. A válasz szerint, az *új Bv. tv.* a büntetés-végrehajtási intézetekben üzemelő kamerák vonatkozásában *precíz szabályokat tartalmaz*.

A CPT megfigyelései szerint a fogvatartottak és a személyi állomány egyéb viszonyaiban a napi rutin része az az *anakronisztikus gyakorlat*, mely szerint a fogvatartottak aláztos módon („submissive way”) kötelesek a személyi állománynak jelenteni. Annak ellenére, hogy a testület

³ CPT/Inf (2014) 13.

ennek mielőbbi felszámolását javasolta, a magyar hatóságok szerint sem a jelentés tartalma, sem annak körülményei nem megalázóak a fogvatartottakra nézve.

A CPT az Intézményben található *zárkák felszereltségét* összességében elfogadhatónak találta, azonban az illemhelyekre néző *kémlélőnyilvánások* megszüntetését javasolta. A magyar válasz ezt az intézkedést – a szuicid prevencióra hivatkozva – indokolatlannak tartotta. A CPT kifogásolta, hogy *több zárka nem rendelkezik természetes fényforrással*, és ezek mielőbbi felszámolását sürgette. A Kormány elismerte, hogy az Intézet 1. számú elhelyezési körletének 8. számú fegyelmi zárkájában a megfelelő természetes világítás hiányzik, ezért utasította az Intézet vezetőjét, hogy a helyiséget – a megfelelő nyílászáró kialakításáig – fogvatartott elhelyezésére ne használják.

A CPT javasolta, hogy a fogvatartottak *minden héten* legalább két alkalommal, minimum 10 perc időtartamban akkor is *telefonálhassanak*, ha a *letéti számlájukon nincs elég pénz*.

A látogatócsoport által az Intézet személyi állományának vezető beosztású tagjai számára megfogalmazott kérdések jelentős része a CPT jelentés megállapításaira és ajánlásaira koncentrált.

2. Tényállás és megállapítások

2.1. Általános információk az Intézetről

2.1.1. Elhelyezési körülmények

Az Intézet Kaposvár belvárosában, a megyei törvényszék épületének közelében található. A látogatáskor az Intézet személybejárati kapuja felújítás alatt állt, ezért a belépés a látogatók számára kialakított bejáraton keresztül történt. A bejáratnál lévő udvar falai nedvesek voltak, és felázás jeleit mutatták.

Az Intézet befogadási képessége 129 fő. A látogatás kezdetén a vezetőség azt állította, hogy az Intézetben 163 fogvatartott tartózkodik. Később kiderült, hogy a nyilvántartott fogvatartotti létszám 138 fő, azonban 6 fő távol van. A 132 fős – 129 férfi és 3 nő – fogvatartotti létszám 102%-os telítettséget jelentett. A fogvatartottak jelentős része – 93 fő – előzetes letartóztatásban lévő személy volt, de az Intézetben fegyház, börtön és fogház fokozatú jogerős elítélt is tartózkodott.

A túltelítettség aránya 2014 szeptembere óta folyamatosan csökkent, de egy alkalommal megközelítette a 155%-ot. A személyi állomány egyik vezető beosztású tagja megemlítette, hogy 250 főt meghaladó létszám esetén, a túltelítettség problémájának kezelésére, előrehozott körszállítást⁴ alkalmaztak. E szállításokból eredően a látogatók fogadásával kapcsolatban minimális mennyiségű panasz érkezett.

A CPT a 2. általános jelentés 57. pontjában a magatartásproblémás fogvatartottak tekintetében felhívta a figyelmet arra, hogy néhány országban a nehezen kezelhető személyeket visszatérő jelleggel egyik objektumból a másikba szállítják. Ez a gyakorlat egyrészt káros hatással lehet a fogvatartott pszichológiai és fizikai jólétére, másrészt csak nagy nehézségek árán tudják felvenni a kapcsolatot családjukkal és/vagy ügyvédjükkel. Az egymást követő átszállításoknak a fogvatartottakra gyakorolt hatása bizonyos körülmények között kimerítheti az embertelen és megalázó bánásmód fogalmát.

Az Európai Börtön szabályok 24.8. pontja alapján minden fogvatartott jogosult arra, hogy haladéktalanul értesítse családját fogva tartásáról vagy másik intézetbe történő átszállításáról.

Veszélyezteteti a fogvatartott Alaptörvény VI. cikke (1) bekezdésében biztosított magánélet tisztelgetben tartásához való jogának érvényesülését, ha a kapcsolattartás engedélyezett időpontja, a kapcsolattartói, valamint a jogi képviselője számára a más büntetés-végrehajtási intézetbe szállítása miatt nem tervezhető.

⁴ A fogvatartottak más bv. intézményekbe történő heti szállítása, mely során a Budapesti Fegyház és Börtönbe, mint központi helyszínre kísérik a fogvatartottakat és innen szállítják tovább őket a kijelölt helyszínekre.

A börtön két épületből állt (1. számú körlet és 2. számú körlet). Az 1. számú körlet két szintjén összesen 30 zárka – 12 a földszinten, 18 az első emeleten – található. A személyzet irodái, a parancsnoki szárny a T alakú, 1. számú épületének „szárában” vannak. Az 1. sz. körleten két zárkatípus található. A kisebbek 4 fő, a nagyobbak 12-14 fő tartózkodására voltak berendezve. A 2. számú körlet sorház jellegű, kétszintes épület. Az itt található 14 darab, 6 fős zárkák mindegyike az első emeleten van.

Munkatársaim az Intézet zárkáit megsemmisítették, illetve több zárka alapterületét lemérték. Bár a zsúfoltság folyamatos csökkenése jelentős eredményt jelent, a látogatócsoport megfigyelései szerint egyes zárkák túltöltöttsége miatt, a fogvatartottak túlzásúlt zárkákban élnek. Ugyanakkor az Intézetben több zárka – különösen a 2. sz. körletben található – nem volt megfelelően feltöltve, sőt, üres zárka is akadt.

Munkatársaim mérései szerint az 1. számú körlet egyik 12-14 főre kialakított zárkája 35 m² alapterületű. A zárkákban található szekrények, ülőkék, de legfőképpen az ágyak hasznos alapterületet foglaltak el, továbbá valamennyi zárkához egy-egy elkerített illemhely is tartozott. Mindezek eredményeként a nagyobb zárkákban rendelkezésre álló mozgástér legalább 12, míg a kisebb zárkákban 4 m²-rel csökkent, vagyis a fogvatartottak számára biztosítandó, férfiak esetében 3 m² minimális mozgástér nem állt rendelkezésre. Ezzel összhangban, a fogvatartottak többsége is jelezte, hogy a számukra biztosított élettér szűkös, zsúfoltnak érzik zárkáikat.

A Bv. Szabályzat 121. § (1)-(2) bekezdései alapján a zárkában vagy a lakóhelyiségben elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítélre hat köbméter légtér, férfi elítélt esetén legalább három négyzetméter mozgástér jusson. A mozgástér meghatározása szempontjából a zárka, vagy a lakóhelyiség alapterületéből az azt csökkentő berendezési és felszerelési tárgyak által elfoglalt területet figyelmen kívül kell hagyni. Az előzetesen letartóztatottak vonatkozásában fenti rendelet 186. § (2) bekezdése olyan további rendelkezést tartalmaz, miszerint a zárkalétszámot úgy kell kialakítani, hogy személyenként tíz köbméter légtér és négy négyzetméter mozgástér legyen.

A CPT 7. általános jelentése részletesen foglalkozik a börtönökben található – általában rendszerszintű – túlzásúltóság problémájával. A testület tapasztalatai szerint ez a probléma leginkább ott jelentkezik, ahol előzetes letartóztatásban lévő személyeket tartanak fogva. A túlzásúlt börtönökben olyan problémák jelentkezhetnek, mint a nem megfelelő szintű higiéné, a magánszféra folyamatos hiánya, vagy kevesebb zárkán kívüli tevékenység. Mindezek következménye lehet a fokozott feszültség, amely mind a fogvatartottak egymás közötti, mind pedig a személyi állománnyal való viszonyában erőszakos magatartásokhoz vezethet.

Az EJEB számos ügyben foglalkozott a fogvatartási helyeken tapasztalható túlzásúltósággal. A *Kalashnikov kontra Oroszország*⁵ ügyben az EJEB úgy ítélte meg, hogy a folyamatosan túlzásúlt zárkákban történő elhelyezés önmagában kimeríti az Egyezmény 3. cikkének megsértését, majd később több ügyben azt is kimondta, hogyha a fogvatartott élettere a 3 m²-t sem éri el, úgy minden esetben megvalósul a 3. cikk sérelme.⁶ A zsúfoltság kevésbé súlyos eseteiben, 3-4 m² közötti mozgástérnél az EJEB csak számos további negatív körülmény egymásra hatásának eredményeként állapította meg az embertelen bánásmódot.⁷ Ugyanakkor az EJEB álláspontja szerint a fogvatartási körülmények negatív hatásait kompenzálni lehet, ha a zsúfoltság csökkentését célzó intézkedéseket vezetnek be,⁸ vagy a zsúfoltságon tartózkodás időtartama csekély.⁹ A hatályos magyar szabályozás szerint a férfi elítélt zárkájában biztosítandó mozgástér 4 m²-nél kevesebb is, de legalább 3 m² lehet.¹⁰ A strasbourgi esetjog szerint erre csak

⁵ Lásd a *Kalashnikov v. Russia* (no. 47095/99) 92-103. pontjait.

⁶ Lásd a *Labzov v. Russia* (no. 62208/00) 41-49. pontjait; *Tunis v. Estonia* (no. 429/12.) 39-49. pontjait.

⁷ Lásd a *Cenbauer v. Croatia* (no. 73786/01) 37-53 pontjait; *Modarca v. Moldova* (no. 14437/05.) 60-69. pontjait.

⁸ Lásd a *Jevšnik v. Slovenia* (no. 5747/10) 19-26. pontjait; *Valasinas v. Lithuania* (no. 44558/98) 98-111. pontjait.

⁹ Lásd a *Sakkopoulos v. Greece* (no. 61828/00) 36-46. pontjait

¹⁰ Lásd a Bv. tv. 121. § (1) bekezdését.

akkor van lehetőség, ha a büntetés-végrehajtási intézet olyan körülményeket biztosít a fogvatartott számára, amelyek a szűk életterét ellensúlyozzák. Például több foglalkoztatást, oktatást, munkát biztosítanak számára, vagy növelik a szabad levegőn történő tartózkodásának lehetőségét.

A fentiek alapján, az Alaptörvény III. cikkének (1) bekezdésében foglalt embertelen bánásmód tilalmával összefüggő visszásságot okoz, hogy az Intézet a fogvatartottak számára még a Bv. szabályzat 121. § (1) és (2) bekezdésében előírt mozgásteret sem biztosítja.

A látogatáskor a körletekben felújítás zajlott, amelyek befejezésének várható időpontja 2015. október 31. volt. A látogatócsoport megfigyelései szerint a munkálatokban közreműködő fogvatartottak megfelelő munkavédelmi felszereléssel voltak ellátva. *A vizsgálat ebben a tekintetben alapvető joggal összefüggő visszásságra utaló körülményt nem észlelt.*

A felújítással járó, jelentős zajterhelés, por és más egészségkárosító hatások ellenére, a fogvatartottakat nem költöztették ki az épületből. A fogvatartottak jelezték, hogy a munkálatok során felszabaduló por a zárkaajtók alsó nyílásán beáramlik. Annak ellenére, hogy a porszennyezés kirekesztése érdekében több helyen rongyokat helyeztek a nyílás elé, napi rendszerességgel kellett/kellene takarítaniuk. A nyitott ajtós rezsimben¹¹ fogvatartott elítéltek sérelmezték, hogy a jogszabályban biztosított lehetőségeikkel nem tudnak élni, ha a felújítási munkák a zárkaajtajuk előtt vagy annak közvetlen közelében zajlanak. Egyrészt nem tudnak kijárni, másrészt a zárka nyitva tartása is értelmetlenné válik, ha ekkora mennyiségben áramlik be a kosz, a por, és az elviselhetetlen zaj. Több fogvatartott sérelmezte, hogy a folyamatos zaj miatt sem az őrszeméllyel, sem a telefonos kapcsolattartásra jogosult személyekkel nem tudnak rendesen kommunikálni. Többben állították, hogy rendkívül hosszan kell kopogniuk a zárka ajtaján, míg a körletfelügyelők közül valaki megjelenik, és szükség esetén intézkedik. Számos beszámoló szerint a fogvatartottak esetenként akár órákat is várni kénytelenek, amíg végre telefonálhatnak. Az egyik fogvatartott azt állította, hogy néhány napja délután 3 órától 6 óráig egyfolytában kopogott, amíg végre kimehetett telefonálni.

A látogatócsoport tapasztalatai szerint a látogatás időpontjában a felújítással járó állapotok mind az őrszemélyzet, mind a zárkákban tartózkodó fogvatartottak napjait kellemetlenné, feszültté, olykor elviselhetetlenné tették. A munkálatok megfelelő szervezésével, a fogvatartottak akár intézményen belüli, akár más intézménybe való áthelyezésével, a szabadtéri vagy benti foglalkoztatások bővítésével az ártalmakat csökkenteni lehetett volna.

A fogvatartottak olyan zárkákba történő elhelyezése, amelyek közvetlen közelében zajló építési, felújítási munkálatok káros hatással lehetnek az egészségükre, veszélyeztetni az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében meghatározott testi és lelki egészséghez való joguk érvényesülését.

A földszinti 2-es és 3-as zárka ajtói nem közvetlenül a folyosóra nyíltak, hanem egy ráccsal körülvett, elkülönített, kb. 0,75-1,0 m² nagyságú térbe [lásd 1. sz. kép]. A személyi állomány elmondása szerint a két zárka ilyen módon való kialakítását a kényszer szülte. Amennyiben egy fogvatartott számára nyitott rezsimet kell biztosítani, a zárkaajtót kinyitják, viszont a kevesebb, mint egy méter távolságra lévő másik, rácsos ajtó zárva marad. Így formailag megvalósul a nyitott ajtós rezsim.

A Bv. tv. 82. § 6. pontja szerint a rezsim az egyéniesítés alapelvehez igazodó, az elítélte vonatkozó reintegrációs célok megvalósítását biztosító végrehajtási környezet, amelyet a Bv. tv. vagy annak céljaival összhangban a bv. szervek vezetői hoznak létre. Az Európai Börtönszabályok 18.10. pontja alapján a fogvatartottak elszállásolási feltételeinek a legkevésbé korlátozó

¹¹ Lásd a Bv. tv. 101. § d) pontját: „A börtönben az elítélt zárkája vagy lakóhelyisége ajtaját éjszaka zárva kell tartani, kivéve, ha a tisztálkodáshoz szükséges folyó vizet, illetve illemhelyet részlegenként biztosítják, nappal engedélyezhető a teljes vagy az időszakos nyitva tartás.”, valamint a Bv. tv. 102. § (2) bekezdésének c)-d) pontjait: „A fogházban az elítélt a bv. intézeten belül a számára kijelölt területen biztonsági és rezsim besorolása alapján felügyelettel, ellenőrzéssel, vagy szabadon járhat, zárkája vagy lakóhelyisége ajtaját éjszaka zárva, kivéve, ha a tisztálkodáshoz szükséges folyó vizet, illetve illemhelyet részlegenként biztosítják, nappal nyitva kell tartani.”

intézkedéseknek meg kell felelniük, és arányosnak kell lenniük azzal a veszéllyel, amelyet az érintettek jelentenek a szökés, az önmaguk vagy mások megsebesítése terén. A 25.2. pont szerint a fogvatartottak számára rendelt rezsimnek naponta annyi zárkán kívül eltöltött időt kell biztosítani, amennyi a fogvatartottak részére az emberi és társadalmi kapcsolataik elégséges szintű fenntartásához szükséges. A földszinti 2-es és 3-as zárka esetében, a helyiségek elhagyását megakadályozó rács eredményeként, a nyitott ajtós rezsim még a zárkaajtó nyitva tartása esetén sem valósulhat meg.

A földszinti 2-es és 3-as zárkák *a nyílt ajtós rezsimnek tényleges működését nem biztosítják az ott elhelyezett fogvatartottak számára, ami – a vonatkozó jogszabályok önkényes értelmezésével – az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése szerinti alapvető jogok védelmére, illetve korlátozására vonatkozó elvárásokkal összefüggő visszásságot okoz.*

2.1.2. Higiénés feltételek

Több fogvatartott állította, hogy az ágyfelszereléshez tartozó pokrócokat az Intézet félévente tisztíttatja. Ha valaki ennél rövidebb ideig tartózkodik az Intézetben, akkor a leadott takarója mosás nélkül kerül egy másik fogvatartotthoz. A befogadáskor kapott törölköző több esetben lyukas, kopott és rongyos volt. A fogvatartottak tisztálkodási szereket alapvetően kintről, csomagban kapnak. Azok számára, akiknek az anyagi helyzetük ezt nem teszi lehetővé, az Intézet biztosít tusfürdőt, fogkefét, fogkrémet, a nőknek az egészségügyi betétet. A fogvatartottak a ruháikat a zárkákban, lavórban tudják kimosni. Többen panaszkodtak a szárítási lehetőség hiányára, illetőleg arra, hogy a házirend előírásai szerint csak az ágyakra kifeszített szárítókötélre szabad a vizes ruhákat kitergetni. Több fogvatartott állítása szerint a zárka tisztántartásához szükséges alapvető eszközök hiányoznak, továbbá az Intézet által biztosított tisztítószerek mennyisége sem elegendő.

A büntetés-végrehajtási intézetek vizsgálatáról szóló ombudsmani jelentések felhívták a figyelmet arra, hogy a fogvatartottak által kimosott ruhaneműk szárításához – a fogvatartotti igény bejelentése alapján – minden esetben szárítóeszközt szükséges biztosítani, amelynek hiánya közvetlenül veszélyezteti, a fogvatartottak emberi méltóságához való jogának érvényesülését.¹²

A fogvatartás alapvető higiénés feltételeinek biztosítása az Intézet feladata, amelynek keretében a megfelelő teregetési lehetőségről és a zárkák tisztántartásához szükséges eszközökről is gondoskodnia kell. *Az emberi méltósághoz való jog sérelmén túl, az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében meghatározott egészséghez való joggal összefüggő visszásságot okoz, ha az Intézet a fogvatartottak számára a ruházatuk, illetve a zárkájuk tisztántartásához szükséges eszközöket nem biztosítja.*

Az Intézetben egy zuhanyzóhelyiség található, amelyet a férfi és női fogvatartottak eltérő időpontban, csoportosan használnak. A nők fürdésének idejére a helyiség ajtaját bezárják, azonban a fürdésre vonulásukat zárt láncú kamerarendszerrel rögzítik. A látogatáskor egy zuhanyfülkében sem volt zuhanyrózsa és több helyen csöcsönkok lógtak ki a falból. A fürdési gyakorlatra számos fogvatartott panaszkodott, némelyikük inkább lavórban tisztálkodik. Többen állították, hogy a víz gyakran inkább langyos, mint meleg, és hőfokszabályzó sincs a csapokon. A látogatáskor a helyiségben kosz és pára, a fürdőhöz tartozó illemhely ajtaján penészgombás szennyeződés volt látható.

Veszélyezteti az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében meghatározott egészséghez való jog érvényesülését, ha az Intézet a fogvatartottak számára a kulturált körülmények között történő tisztálkodási feltételeket nem biztosítja.

A fürdőben húzódó csöveken feliratok voltak, amelyek arra utalnak, hogy a fogvatartottak a helyiségbe éles tárgyakat is be tudnak vinni, továbbá lehetőségük van azokat huzamosabb ideig használni. A Bv. tv. 129. § (3) bekezdés b) pontja értelmében a fogvatartott nem tarthat magánál

¹² Lásd az AJB-3616/2012., 7205/2012. számú jelentéseket.

olyan tárgyat, amely az intézet rendjét, a fogva tartás biztonságát, a szabadságvesztés végrehajtásának rendjét, vagy ezek fenntartását és ellenőrzését, illetve az elítélt vagy más személy testi épségét vagy egészségét veszélyezteti. A fürdőben használt éles tárgy mind az önkárosítás, mind a többi fogvatartott testi épségének szempontjából veszélyes. Ezzel kapcsolatban kiemelendő, hogy az egyik fogvatartott bemutatta, hogy haját saját maga, egy fésűre erősített borotvapengével szokta levágni. A Bv. szabályzat mellékletei alapján a fogvatartott borotválkozó felszerelést tarthat magánál, de azt nem alakíthatja át a Bv. tv. 129. § (3) bekezdése szerinti nem megengedett tárggyá. A bemutatott eszköz az emberi élet kioltására alkalmas volt.

Az a tény, hogy az Intézet nem gondoskodik a zárkák megfelelő ellenőrzéséről, és így a fogvatartottak tiltott szűrő, vágó eszközöket tarthatnak maguknál, az Alaptörvény IV. cikk (1) bekezdésében foglalt személyi biztonsághoz fűződő alapjoggal összefüggő visszaessét okoz és veszélyezteti az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott embertelen, megalázó bánásmód tilalmának érvényesülését.

A látogatócsoport az egyik 14 főre kialakított zárkában bizalmas körülmények között beszélgetett a fogvatartottakkal. Elmondásuk szerint a zárkában a nyári időjárás függvényében nagyon meleg is lehet, és a helyiség nehezen szellőztethető. A fogvatartottak egybehangzó beszámolói szerint, amikor a látogatás előtt néhány héttel, a 7 darab emeletes ágygal, szekrényekkel és ülőkékkel zsúfolásig tele zárkában tizenegyen laktak, alig kaptak levegőt. Egyikük szerint a személyzet „azt mondja, ha kinyitjuk az ablakot, szökni akarunk”. Egy másik fogvatartott úgy tudja, a további munkáltatását azért nem engedélyezték, mert a hőség idején szellőztetett, és az egyik felügyelő azt gondolta, szökni akar. Rendszeresen előfordul, hogy a zárkában nincs meleg víz. Az állítást a személyi állomány egyik vezető beosztású tagjának kijelentése is megerősítette, amely szerint a zárkákban csak a főétkezések utáni időszakban van meleg víz. A látogatást követően az Intézet parancsnoka felhívta telefonon az NMM egyik munkatársát, és szóban jelezte, hogy a melegvíz-hiányt az Intézetben időközben orvosolták.

Az Európai Börtönszabályok 18.1. pontja kimondja, hogy az elszállásolásnál tekintettel kell lenni a fogvatartottak emberi méltóságára, magánszférájára, valamint az egészségügyi, higiéniai követelményekre, kellő figyelmet fordítva az időjárási feltételekre.¹³

*A zárkában rendelkezésre álló szűkös mozgástér, a privát szféra hiánya, a nem megfelelő szellőzés, továbbá a melegvízhez való korlátozott hozzáférési lehetőségek okozta helyzet az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott embertelen, megalázó bánásmód tilalmával összefüggő visszaessét okoz.*¹⁴

2.1.3. A fiatalokú fogvatartottak elhelyezése

A CPT útmutatása szerint „minden olyan fiatalokú, akít azért fosztottak meg a szabadságától, mert köztörvényes bűncselekmény elkövetésével vádolják vagy emiatt ítélték el, olyan fogvatartási helyszínrre kell vinni, amelyet kifejezetten az ő korosztálya számára terveztek.”¹⁵ A nemzetközi elvárásokkal összhangban a Bv. tv. is úgy rendelkezik, hogy a „fiatalokúak szabadságvesztését külön bv. intézetben, vagy a bv. intézet elkülönített részében kell végrehajtani.”¹⁶

A törvényi előírás ellenére az Intézetben a fiatalokú fogvatartottak elkülönített elhelyezésére kialakított részleg nem volt. A látogatáskor a fiatalokú fogvatartottak az Intézet 1. számú körletének két zárkájában tartózkodtak. Az egyik 4 személyre kialakított, de két fiatalokú férfi által használt zárka 12 m² alapterületű volt. A másik külön zuhanyzóhelyiséggel is rendelkező zárkában három, előzetes letartóztatásban lévő női fogvatartott tartózkodott. Az Intézet tájékoztatása szerint közülük az egyik fiatalokú, a másik kettő felnőtt volt.

¹³ Lásd az Európai Börtönszabályok 18.3. pontját.

¹⁴ Lásd a Varga and Others v. Hungary (nos. 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13, 64586/13) 98-116. pontjait.

¹⁵ Lásd a CPT/Inf. (99) 12, 28. pontját.

¹⁶ Lásd a Bv. tv. 192. § (2) bekezdését.

A Bv. Szabályzat 121. § (1) bekezdése értelmében a zárkában vagy a lakóhelyiségben elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítéltre hat köbméter légtér, nő elítélt és fiatalok esetén három és fél négyzetméter mozgástér jusson. Az előzetes letartóztatás végrehajtása során személyenként tíz köbméter légtérrel és négy négyzetméter mozgástérrel kell biztosítani.

A látogatáskor az Intézet a nők és a fiatalokékat, illetve az előzetes letartóztatásban lévő fogvatartottak számára előírt légtérrel és mozgástérrel biztosította. A vizsgálat ebben a tekintetben alapvető joggal összefüggő visszútságra utaló körülményt nem észlelt.

A Bv. tv. értelmében, az előzetes letartóztatás végrehajtása során az előzetesen letartóztatottakat az elítéltektől és a többi egyéb jogcímen fogvatartottól el kell különíteni.¹⁷ Az idézett rendelkezés a fiatalokékat előzetes letartóztatása esetén is irányadó, ezért az Intézet a jogerős szabadságvesztés büntetését töltő, valamint az előzetes letartóztatásban lévő fiatalokékat közös zárkában történő elhelyezésével az Alaptörvény B) cikke (1) bekezdése szerinti jogállam elvével összefüggő visszútságot okozott.

A Be. és a Bv. tv. egybevágó rendelkezései értelmében, az előzetes letartóztatás végrehajtása során a fiatalokékat a felnőttektől el kell különíteni.¹⁸ Az Intézet tájékoztatása szerint az előzetes letartóztatásban lévő fiatalokékat azért helyezték el a felnőtt nőkkel közös zárkába, mert a személyiségprofilja szuicid jegyeket mutatott, így az izolált elhelyezését kockázatosnak tartották.

A fogvatartottak öngyilkossági kísérletei megelőzésének és kezelésének módszereiről szóló 11/2010. (III. 26.) IRM utasítás 8. pontja elrendeli, hogy az előzetes letartóztatást végrehajtó szerveknek a „veszélyeztetett fogvatartott esetében – lehetőség szerint – kerülni kell az egyszemélyes elhelyezést, az izolált programokat, és mérlegelni szükséges a fegyelmi vagy biztonsági elkülönítést.”

A szabadságuktól megfosztott fiatalokékat elhelyezésével összefüggésben a CPT nyomatékosan felhívta a figyelmet arra, hogy „lehetnek olyan kivételes helyzetek (pl. ha a gyerekeket és a szülőket idegenrendészeti őrizetben tartják), amelyekben egyértelműen az szolgálja a fiatalokékat érdekeit, ha bizonyos felnőttektől nem szakítják el őket. Ugyanakkor a fiatalokékat és a velük nem rokon felnőttek együttes elhelyezése óhatatlanul lehetőséget ad a hatalmaskodásra és mások kibaszására”.¹⁹

A CPT-hez hasonlóan, az NMM is aggályosnak tarja, ha az előzetes letartóztatás végrehajtása során a szabadságuktól megfosztott „fiatalokékat magánzárkára emlékeztető körülmények között helyeznek el, mivel ez az intézkedés károsíthatja a fizikai és/vagy mentális egészségüket.”²⁰ Az Intézet a Be. 454. § (6) bekezdésének, illetve a Bv. tv. 391. § (2) bekezdésének azon előírásait, melyek szerint az előzetes letartóztatás végrehajtása során a fiatalokékat a felnőttektől el kell különíteni, az izoláció elkerülésére, illetve öngyilkossági kísérletek megelőzésére irányuló törekvései során is köteles betartani. Miután az előzetes letartóztatásban lévő fiatalokékat elkülönített elhelyezése kötelező, számukra, az izoláció megelőzése érdekében „minden esetben garantálni kell a megfelelő emberi kapcsolatokat, olvashatót kell adni és minden nap legalább egy óra szabadtéri testmozgást is lehetővé kell tenni.”²¹ A „veszélyeztetett fogvatartottakkal történő foglalkozások során pszichiáter, pszichológus, illetve lelkész közreműködését kell igénybe venni, valamint civil szervezetek segítségét lehet kérni.”²² A látogatócsoport megfigyelései szerint az Intézetben több zárka kamerával volt felszerelve, így az őrszemélyzet az előzetes letartóztatásban lévő, veszélyeztetett lelkiállapotú fiatalokékat az

¹⁷ Lásd a Bv. tv. 391. § (1) bekezdésének a) pontját.

¹⁸ Lásd a Be. 454. § (6) bekezdését, és a Bv. tv. 391. § (2) bekezdését.

¹⁹ Lásd a CPT/Inf. (99) 12, 25. pontját.

²⁰ Lásd a CPT/Inf. (99) 12, 35. pontját.

²¹ Lásd a CPT Inf. (99) 12, 35. pontját, továbbá a fogvatartottak öngyilkossági kísérletei megelőzésének és kezelésének módszereiről szóló 11/2010. (III. 26.) IRM utasítás 10. pontját.

²² Lásd a fogvatartottak öngyilkossági kísérletei megelőzésének és kezelésének módszereiről szóló 11/2010. (III. 26.) IRM utasítás 12. pontját.

elkülönítésére vonatkozó törvényi előírások betartása mellett is folyamatosan figyelemmel ellenőrizhette volna.²³

Az előzetes letartóztatásban lévő fiatalkorú és felnőtt korú fogvatartottak elkülönítésére vonatkozó szabályok garanciális jelentőségét bizonyítja, hogy a hatályos magyar jog a Be. 454. § (6) bekezdésében, továbbá a Bv. tv. 391. § (2) bekezdésében megfogalmazott rendelkezésektől eltérést nem enged. Az Intézet a fiatalkorú női fogvatartott két felnőtt női fogvatartottal közös zárkában történő elhelyezésével az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése szerinti, a jogállam elvével összefüggő visszaállást okozott és veszélyeztette az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdésében biztosított megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való joga érvényesülését.

2.1.4. Magánelzárás körülményei

A büntetés-végrehajtás rendjét vétkesen megsértő elítélttel szemben, valamint a büntetés-végrehajtás rendjének és biztonságának biztosítása érdekében fenytésként – egyebek mellett – magánelzárás alkalmazható.²⁴ A magánelzárás fegyházban huszonöt, börtönben húsz, fogházban tíz napig terjedhet, amelynek időtartama alatt engedélyezhető, hogy az elítélt dolgozzon vagy iskolába járjon. A magánelzárás, ha az elítélt dolgozik, fegyházban húsz, börtönben tizenöt és fogházban öt napig terjedhet.²⁵

Az Intézetben 2014-ben 33 esetben szabtak ki magánelzárás fegyelmi büntetést. A látogatócsoport a magánelzárás végrehajtására rendszeresített fegyelmi zárkát is megtekintette. Az említett célra az Intézet 1. számú körletében található, 8-as számú, kamerával felszerelt 8,74 m² alapterületű zárka szolgál.

A helyiség természetes megvilágítását mindkét oldalán ráccsal fedett, 1 db 60x60cm-es ablak biztosítja, melyet – a személyi állomány állítása szerint – a fogvatartott nem tud kinyitni. A látogatócsoport tapasztalatai szerint az ablak méretei következtében a fegyelmi zárka természetes megvilágítása nem megfelelő, az elvárható szintű szellőzést nem biztosítja. A látogatáskor a fegyelmi zárkában nem volt asztal, a helyiségben található egyetlen szék a padlóhoz volt rögzítve. Az egyik, a helyiségben több napot eltöltött fogvatartott beszámolója szerint a fegyelmi zárkában a törölközőjén és az általa viselt ruházaton kívül semmi sem lehetett nála. A helyiség rendkívül gyenge természetes megvilágítása miatt még olvasni sem tudott volna. Az őrk a négy nap alatt két alkalommal orvosi vizsgálatra kísérték.

A CPT 2013-as magyarországi jelentésére adott kormányzati válasz szerint a helyiség az új nyílászáró kialakításáig, fogvatartott elhelyezésre nem használható. *A látogatás során szerzett információk, valamint az Intézetben 2014-ben készített magánelzárások száma alapján azonban felmerült a gyanú, hogy az Intézet a kormányzati ígéretet esetenként figyelmen kívül hagyta.*

A CPT 21. általános jelentésének 60. pontja rámutat, hogy a fegyelmi büntetésként magánzárkába kerülő fogvatartottak elhelyezésére használt zárkákban gyakori, hogy kevés bennük a bútorzat, azok is gyakran a padlóhoz vannak erősítve. Mindazonáltal az ilyen zárkákat minimálisan egy asztallal, nappali ülőalkalmatossággal (pl. székkal vagy paddal) fel kell szerelni.

A CPT 21. általános jelentésének 58. pontja értelmében, *a magánzárkáknak ugyanazon minimumszabályoknak kell megfelelniük, mint amelyek a többi körletre érvényesek.* Megfelelő méretűnek kell lenniük, elegendő természetes fénynek kell bejutnia, valamint mesterséges megvilágítással is kell rendelkezniük, éjszakára pedig megfelelő ágygal és ágyneművel kell ellátni.

²³ Megjegyzésre érdemes, hogy a CPT 2013-as magyarországi látogatása során sürgette a mellékhelyiségekbe nyíló kémlelőnyílások eltávolítását, de a Kormány ezt a szuicid prevencióra tekintettel nem támogatta. A látogatás során az NMM munkatársai úgy tapasztalták, hogy a nyílások az öngyilkossági kísérletek megelőzésére alkalmatlanok, figyelemmel arra, hogy a fogvatartottakat a WC-ben tartózkodás idején sokszor egyáltalán nem látni a kémlelőlyukakon keresztül, de arra alkalmasak lehetnek, hogy a fogvatartottakban a megalázottság érzetét kialakítsák.

²⁴ Lásd a Bv. tv. 168. § (1) bekezdésének f) pontját.

²⁵ Lásd a Bv. tv. 169. § (1) bekezdését.

A magyar jogban a fegyelmi zárka berendezésére, felszerelésére és az elítéltnél tartható tárgyakra irányadó előírásokat a Bv. Szabályzat 4. számú melléklete tartalmazza. Az említett jogszabályhely értelmében, a fegyelmi zárka állandó berendezési és felszerelési tárgyai a „rögzített kemény fekhely, a rögzített ülőke és a hulladékátroló.”²⁶ Annak ellenére, hogy a zárkákban és a lakóhelyiségekben – főszabályként – asztalt is biztosítani kell,²⁷ az a fegyelmi zárka állandó berendezési és felszerelési tárgyai között nem szerepel.

A fogvatartott hiányos szellőzésű, a többi zárkánál, illetve lakóhelyiségnél hiányosabb berendezésű, az olvasást ellehetetlenítő fényviszonyok között történő elhelyezése az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott, az embertelen bánásmód tilalmával összefüggő visszűszűrést okoz.

2.2. Fogvatartottak közötti erőszak

Az Intézet tájékoztatása szerint 2010-2014 között a fogvatartottak 84 bűncselekményt követtek el, amelyek jelentős része kényszerítés (33 db), vagy lopás (25 db) volt. A személyi állomány egyik tagjának megítélése szerint a fogvatartottak közötti agresszió mértéke változó, azok gyakorisága heti három és havi egy alkalom között lehet. A fogvatartottak többsége a bántalmazásokat nem jelzi, mert tart a „vamzerkodás” bélyegétől, vagyis a tényleges bántalmazások száma feltehetőleg lényegesen meghaladja a bizonyított és lezárt ügyeket. A látogatócsoport tapasztalatai szerint az alábbi esetekről az Intézet végrehajtó állományának (a fogvatartottakkal személyesen foglalkozó személyzet: pl. körletfelügyelők) is tudomása volt:

Az egyik fogvatartottat – állítása szerint – testi betegsége, valamint nyugtatószerek szedése miatt a társai csúfolják. Egy másik fogvatartott panaszkodott, hogy az őnök nem igazán figyelnek a zárkákban zajló eseményekre, így előfordult, hogy az erősebb fogvatartott nem csak az édesanyjától kapott csomagot, hanem a kiosztott ételmezt is elvette tőle. A korábbi zárkájában félt, hogy a társai fizikai erőszakot követhetnek el vele szemben. Egy harmadik férfi fogvatartott azt állította, hogy a magukat felsőbbrendűnek érző zárkatársai minden alkalmat megragadtak, hogy megalázzák. Így például a zárkaközösség körülbelül három hónappal a látogatás előtt felszólította, hogy úgy táncoljon és „striptease-eljen”, mint egy nő. Amikor ezt megtagadta a többiek megverték, és „buzinak”, meg „vamzernek”²⁸ nevezték. Elmondása szerint ezeket az eseteket azért nem jelenti a személyzetnek, mert szégyelli magát. Többen állították, hogy a zárkákban található ülőkék lábai azért görbék, mert a fogvatartottak erősítéshez és verekedéshez használják azokat.

A fogvatartottak és a személyzet egybehangzó állításai szerint az erőszak megelőzése érdekében, a zárkák személyi összetételét időnként átszervezik. A fogvatartottak szerint az Intézetben „menekülő”, „büntető”, és úgynevezett „kannibál” zárkák is vannak. „Menekülő” zárkába a társaik által bántalmazott, megalázott vagy sanyargatott fogvatartottak kerülnek. A „büntető” zárka az őnök által kezelhetetlennek tartott fogvatartottak elhelyezésére szolgál, akik büntetésből kerülnek olyan zárkaközösségbe, ahol nagy valószínűséggel erőszak érheti őket. A „kannibál” zárka olyan zárkaközösséget jelent, amelynek különösen agresszív tagjai semmitől sem riadnak vissza. A fogvatartottak meg is neveztek egy ilyet. Néhány héttel a látogatás előtt az említett zárkában egy olyan fogvatartott tartózkodott, akiről közismert volt, hogy terrorizálja a társait. Ezt a fogvatartottat, annak elismeréseként, hogy a „kezelhetetlen fogvatartottakat helyrerakja”, a végrehajtó állomány megjutalmazta. Annak a fogvatartottnak, akinek a testén valamilyen, a bántalmazások eredményeként keletkezett külsérelmi nyom látható, létszámellenőrzéskor a zárkához tartozó illemhelyen kell tartózkodnia, és onnan kiszólni, hogy jelen van.

²⁶ Lásd a Bv. Szabályzat 4. mellékletének 1.1.-1.3. pontjait.

²⁷ Lásd a Bv. Szabályzat 3. mellékletének 2.1. pontját.

²⁸ A személyzet felé társairól információt szolgáltató fogvatartott. Gyakran azt a személyt is „vamzernak” nevezik, aki a sérelmére elkövetett cselekményt jelenti, vagy a személyzettel bármilyen ügyben beszélni akar.

A házirend előírásai szerint a fogvatartottaknak a személyi állomány zárkába belépő tagja előtt felállással kell a tiszteletadást teljesíteni.²⁹ A házirend a jelentés szövegét is pontosan meghatározza.³⁰ A CPT 2013-as magyarországi látogatásának tapasztalatai szerint, az Intézetben a fogvatartottaknak alázatos módon kellett jelenteniük a személyi állomány zárkába belépő tagjának.³¹ Bár a testület álláspontja szerint az említett, anakronisztikus gyakorlatnak véget kell vetni,³² a házirend a személyi állományra is kötelező. Megengedhetetlen az olyan, a házirend előírásaival ellentétes felügyelői magatartás, amely a fogvatartottak többségétől katonás fegyelmet követel, ugyanakkor belenyugszik abba, ha létszámenőrzéskor valaki az ellenőrző személyi látóterén kívül eső helyről, az illemhelyről jelenti ottlétét.

Az NMM megállapította, hogy veszélyezteti az Alaptörvény III. cikke (1) bekezdésében meghatározott, az embertelen bánásmód tilalmának érvényesülését, ha az Intézet személyi állománya a fogvatartottak testi épségének szemrevételezését nem az elvárható gondossággal végzi.

Az Intézet egészségügyi személyzetének állítása szerint a fogvatartottak testét rendszeresen átvizsgálják, szükség esetén hosszan beszélgetnek velük, bízva abban, hogy a sérülésük valódi eredetéről nyilatkoznak. Szexuális erőszakkal az elmúlt 3 évben egyetlen alkalommal találkoztak, a fogvatartott jelezte az esetet. A bántalmazásra utaló információt az őrszemélyzethez továbbítják, melynek eredményeként zárkacserét, illetve indokolt esetben, büntetőeljárást kezdeményeznek. Ezzel szemben, az egyik fiatalkorú fogvatartott beszámolt arról, hogy korábban egy másik fiatalkorú társával összeverekedett. Sérüléseit az Intézet ápolónője ellátta, azonban a fogvatartott orvosi dokumentációban nem volt nyoma az esetnek, és más következménye sem lett az ügynek.

A CPT 11. általános jelentésének 28. pontja értelmében az őrszemélyzet feladata kiterjed arra is, hogy a fogvatartottakat egymástól megvédje. A fogvatartottak közötti erőszak megszüntetéséhez a börtönszemélyzetnek, a létszámfeltöltési szintet is beleértve, alkalmasnak kell lennie arra, hogy a rendfenntartási és felügyeleti feladatait megfelelően ellássa. A börtönszemélyzetnek figyelnie kell a rendbontás jeleire, továbbá határozottnak és megfelelően képzettnek kell lennie ahhoz, hogy szükség esetén beavatkozzon.

A CPT 24. általános jelentésének 121. pontja szerint a személyzeti állomány tagjainak észre kell venniük a „bullying” jeleit – ideértve a fizikai és szexuális bántalmazást, szóbeli sértést, zsarolást és lopást –, ezekre megfelelően reagálniuk kell, és proaktív magatartást kell tanúsítaniuk annak érdekében, hogy az effajta incidensek előfordulását megelőzzék.

Az interjúalanyok állításai alapján feltehető, hogy az Intézetben a fogvatartottak által egymás sérelmére elkövetett bántalmazások és más erőszakos cselekmények számottevő része feltáratlan marad. Aggodalomra ad okot, ha a fogvatartottak közötti erőszak a személyi állomány tudtával, hallgatóságos hozzájárulásával vagy esetleges ösztönzésére történik. Az Alaptörvény III. cikke (1) bekezdésében meghatározott kínzás, embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmával, valamint az Alaptörvény IV. cikke (1) bekezdésében meghatározott személyi biztonsággal összefüggő visszásságot okoz, ha az Intézet a fogvatartottakat az egymás sérelmére elkövetett cselekményektől nem képes megvédeni.

2.3. Bánásmód

A fogvatartottak szerint a körletfelügyelők többnyire kedvesen és segítőkészen bánnak velük. Amennyiben a személyzetnek megadják a kellő tiszteletet, betartják a házirendet, akkor megfelelő bánásmódban van részük, atrocitásoktól nem kell tartaniuk. Néhányan megjegyezték ugyanakkor, hogy a körletfelügyelők hangnemét nem mindig tartják helyénvalónak. Tapasztalataik szerint a körletfelügyelők munkahelyi viselkedésére az esetleges magánéleti problémáik is

²⁹ Lásd a Házirend 10. oldal, 2. bekezdését.

³⁰ Lásd a CPT/Inf (2014) 13, 56. pontját.

³¹ Lásd a CPT/Inf (2014) 13, 54. pontját.

³² Lásd a CPT/Inf (2014) 13, 56. pontját.

kihatással vannak, amelyeket gyakran ők kénytelenek megszenvedni. Meglátásuk szerint a személyzetet is frusztrálja a jelenlegi felújításokkal együtt járó hangzavar és kosz. Többször elhangzott, hogy a személyzet a fogvatartottakat nem engedi telefonálni, szándékosan nem reagálnak az ajtókopogásokra, néhányan a motozásuk során is keményen, erőszakosan viselkednek. Az egyik fogvatartott állítása szerint egyik alkalommal, amikor telefonálni szeretett volna, a felügyelő azt válaszolta, hogy a „*faszomba, nem mész ki?*”.

A CPT a 2013. évi magyarországi látogatásáról szóló Jelentésben megjegyezte,³³ hogy az Intézetben számos alkalommal előfordult a verbális abúzus, továbbá azt javasolta, hogy a büntetés-végrehajtás állományában dolgozók figyelmét világosan és rendszerszerűen fel kell hívni arra, hogy udvariasan és tisztelettel kell viselkedni a fogvatartottakkal.³⁴

A látogatócsoport tagjai maguk is tapasztalták, hogy a felügyelet késedelmesen érkezik a zárkához, több alkalommal 4-5 percet kellett várni. Munkatársaim tapasztalatai szerint a körleten dolgozó felügyelői állomány jelentős része – kb. 7-8 fő a látogatás idején – a földszinten található körletfelügyelői helyiségben tartózkodott. Többen egymással beszélgettek, látszólag céltalanul töltötték munkaidejüket. Az Intézet személyi állományának vezető beosztású tagjai az említett jelenséget azzal magyarázták, hogy a körletfelügyelői tartózkodóban üldögélő személyek továbbképzésen vesznek részt. *Az éppen szolgálatot teljesítő, illetve továbbképzésen lévő egyenruhás tiszthelyetteseket sem a megjelenésük, sem a látszólagos tevékenységük alapján nem lehetett egymástól megkülönböztetni.* A látogatócsoport egyik tagja személyesen is tapasztalta, hogy a felújításokkal érintett 1. számú körlet emeletén jelenlévő körletfelügyelő, csak az ott dolgozó fogvatartottakat figyelte, azonban a ráccsal ellátott zárkák esetében, a rácshoz nem rendelkezett kulccsal, így az ott tartózkodó fogvatartottakat nem tudta volna kiengedni.

Az NMM megállapította, hogy veszélyezteti az Alaptörvény IV. cikk (1) bekezdésében foglalt személyi biztonsághoz fűződő jog érvényesülését, ha az Intézet nem gondoskodik megfelelően a személyi állomány munkavégzésén és továbbképzésén való jelenlétének megkülönböztethetőségéről, illetve ellenőrizhetőségéről.

A személyzet tagjai azon a véleményen voltak, hogy az elmúlt években előfordult, hogy több dolgozó ellen fegyelmi, illetőleg büntetőeljárás indult, melyeknek következtében a fogvatartottak visszaélnék a helyzetükkel. Előfordul, hogy a fogvatartottak tiszteletlenül beszélnek velük, amelynek semmiféle következménye sincs. A személyi állomány egyik tagjától elhangzott, hogy miközben bizonyos fogvatartotti cselekmények más fogvatartási helyeken többnapos magánelzárást vonnak maguk után, az Intézetben következmények nélkül maradhatnak. A körletfelügyelők a magánelzárás időtartama alatt negyedóránként kötelesek a fogvatartott állapotát ellenőrizni, így ilyen esetben leginkább az alkalmazottak bűnhődnek.

Bár a fogvatartottak az Intézetben tapasztalható bánásmódot más bv. intézetekéhez képest elfogadhatónak tartották, aggodalomra ad okot, hogy a látogatócsoport több olyan jelzést is kapott, amelyek az egyik körletfelügyelő erőszakos magatartására utaltak. Több fogvatartott is állította, hogy a személyi állomány említett tagja mind verbálisan, mind fizikailag rendszeresen bántalmazza őket. Ruházat átvizsgáláskor kirúgja a lábukat, és az Intézet be nem kamerázott részein bántalmazza őket. A beszélgetések alapján feltételezhető, hogy az ő fogvatartottakkal szembeni durva bánásmódját a személyi állomány több tagja észlelhette, ugyanakkor a rendelkezésre bocsátott iratokban nincs nyoma annak, hogy fegyelmi eljárást kezdeményeztek volna ellene.

A CPT 2. általános jelentésének 60. pontja szerint a személyi állomány kiképzése során jelentős hangsúlyt kell fektetni az interperszonális kommunikációs készségek fejlesztésére. Ez a képesség olyan helyzetek rendezésére alkalmas, amelyek máskülönben erőszakba fordulnának, továbbá csökkentheti a feszültséget és javíthatja az életminőséget a rendőrségi és büntetés-végrehajtási intézetekben, amely minden érintett számára előnnyel jár.

³³ Lásd a CPT/Inf (2014) 13, 45. pontját,

³⁴ Uo. 46. pont.

A CPT a 11. általános jelentésének 26. pontjában felhívja a figyelmet, hogy a humánus börtönrendszer alapköve a jól megválogatott és képzett börtön személyzet, amelynek tagjai tudják, hogyan kell megfelelő magatartást tanúsítani a fogvatartottakkal való kapcsolatukban, és a foglalkozásukat nem megélhetésnek, hanem hivatásnak tekintik. Ezen hivatás fő meghatározójának a fogvatartottakkal való pozitív viszony kiépítését kell tartani. Az örök professzionalizmusához az szükséges, hogy képesek legyenek kulturált és humánus módon bánni a fogvatartottakkal, miközben ügyelnek a biztonságra és a rendre. Az örök és a fogvatartottak közötti konstruktív és pozitív viszony kialakulása nemcsak csökkenti a bántalmazások veszélyét, hanem növeli a kontrollt és a biztonságot is, ami a börtönörök munkáját is sokkal eredményesebbé teszi.

A CPT 2013-as jelentésére adott kormányzati válasz szerint az új Bv. tv. a bv. intézetekben üzemelő megfigyelő rendszerekre részletes szabályokat tartalmaz. A Bv. tv. 150. §-a részletesen szabályozza, hogy az elektronikus megfigyelési eszközöket hol és milyen feltételekkel lehet használni. Mindazonáltal a Bv. tv. a kamerák felszerelését csak opcióként említi, így a bv. intézetekben továbbra is lehetnek olyan helyiségek, ahol kép-, illetve hangfelvétel hiányában, a személyi állomány fogvatartottakkal szemben tanúsított erőszakos magatartása, illetve esetleges bántalmazása észrevétlen marad.

A büntetés-végrehajtás rendszerében a fogvatartottak és a személyi állomány tagjai közötti erőszak létező jelenség. Az erőszakos cselekmények előfordulása változó, megtörténtük sok esetben azért nem bizonyítható, mert az érintettek – a megtorlás következményeitől való félelmükben – nem tudnak, vagy nem akarnak tudomást venni azokról.

Az Intézetben tartózkodó fogvatartottaknak a személyi állomány tagjai általi bántalmazásával kapcsolatban felmerül az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott kínzás, embertelen, megáldozó bánásmód vagy büntetés tilalmával összefüggő visszásság veszélye.

2.3.1. Motozás, testüreg átvizsgálás

Több fogvatartott állította, hogy a látogatók távozását követően az Intézet kápolnájában, vagy más elérhető helyiségben a személyi állomány tagjai, más fogvatartottak jelenlétében meztelenre vetkőztették őket. A meztelen fogvatartottaknak a péniszükön a fitymát hátra kell húzniuk, majd le kell guggolniuk. A pénisz fityma alá eső része szemrevételezésének, valamint a leguggoltatásnak a célja, hogy a személyi állomány a fogvatartottak lábai közé, esetleg az intim testrészeikbe rejtett tiltott tárgyakat, illetve pszichotróp hatású anyagokat (designer drogok, legal highs-szok) megtalálja.

A Bv. tv. az elítélt testének, illetve ruházatának átvizsgálásával kapcsolatos eljárási cselekményeket három körben szabályozza. A legenyhébb követelmények az elítélt szájüregének szemrevételezéssel történő ellenőrzésére vonatkoznak. Ezt a bv. intézet állományának az elítélttől eltérő nemű tagja is végrehajthatja.³⁵ Az elítélt motozását, illetve ruházatának átvizsgálását – ide nem értve a közreműködő orvost, valamint a technikai eszközzel történő ruházatátvizsgálást – csak az elítélttel azonos nemű személy végezheti.³⁶ Az elítélt testüregének átvizsgálására vonatkozó szabályok értelmében, ilyen eljárási cselekményt – a szájüreg szemrevételezéssel történő ellenőrzése kivételével – csak orvos végezhet.³⁷

A büntetőeljárásról szóló törvénytől eltérően,³⁸ a Bv.tv. a motozást nem definiálja, így nem tesz említést arról, hogy az szükségképpen *fizikai kontaktussal* jár, vagy az emberi test, illetve

³⁵ Lásd a Bv. tv. 151. § (4) bekezdését.

³⁶ Lásd a Bv. tv. 151. § (1) bekezdését.

³⁷ Lásd a Bv. tv. 151. § (3) bekezdését.

³⁸ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 150. § (1) bekezdése értelmében, a motozás „bizonyítási eszköz vagy elkobozható, illetve vagyoneklobzás alá eső dolog megtalálása céljából a terhelt és az olyan személy

egyreszeinek pusztaszemrevételezéssel történő vizsgálata is motozás fogalmkörébe tartozik-e. A testüreg fogalmának jogszabályi meghatározása hiányában az sem egyértelmű, hogy a fogvatartottak péniszefityma alá eső részének szemrevételezése, továbbá esetleg a lábaik közé, illetve a végbelükbe rejtett tiltott tárgyak vagy pszichotróp hatású anyagok felkutatása céljából elrendelt leguggoltatása során a bv. intézet személyi állománya a motozásra vagy a testüregek átkutatására irányadó előírásokat köteles-e alkalmazni.

A Bv. tv. 151. § (1) bekezdésére figyelemmel, – eltérő rendelkezés hiányában, álláspontom szerint – a fogvatartott ruházatának és testének, a testüregeket nem érintő szemrevételezése is motozásnak számít, vagyis az elítéltek lábai között, illetve a nemi szervük külső bőrfelületén fellelhető tiltott tárgyak felkutatását is csak orvos, vagy a személyi állomálynak az elítélttel azonos nemű tagja végezheti.

Az Európai Börtönszabályok 54.6.-54.7. pontjai szerint a börtönök személyi állománya a fogvatartott testének belső fizikai átkutatását nem végezheti. Az ilyen, intim vizsgálatok elvégzéséhez orvost kell igénybe venni. A nemzetközi elvárással összhangban, az elítélt testüregei átvizsgálása során nem a motozás, hanem a Bv. tv. 151. § (3) bekezdésének szigorúbb előírásait kell alkalmazni. Miután a végbélnyíláson belüli testrészek, a péniszefityma alatti része, továbbá az egyéb testüregek az elítélt testének belső részei, azok szemrevételezéssel, leguggoltatással, vagy bármely más módszerrel történő átvizsgálását – a Bv. tv. 151. § (3) bekezdésére figyelemmel – tehát csak orvos végezheti.

Az Alaptörvény II. cikkében biztosított emberi méltósághoz való joggal összefüggő visszásságot okoz az Intézet azáltal, hogy a Bv. tv. 151. § (3) bekezdésének rendelkezéseit figyelmen kívül hagyva, az elítéltek nemi szervét fedő bőrréteg alatti testrészek, továbbá a szájüregben kívül eső testüregeinek vizsgálatát nem orvos végzi.

A Bv. Szabályzat 59. § (1) bekezdése értelmében a motozás célja a „fogvatartás rendjét vagy biztonságát sértő vagy veszélyeztető cselekmények megelőzése vagy megakadályozása, rendkívüli esemény elkövetésére alkalmas tárgyak előtalálása, tiltott tárgyak felkutatása, büntetőeljárással vagy fegyelmi eljárással összefüggő tárgyi bizonyítási eszközök megszerzése.”

Az alapvető jogok tiszteletben tartása és védelme az állam elsőrendű kötelessége.³⁹ A fogvatartott ruházatának, a testfelületének, különösen a testüregeinek átkutatása az Alaptörvény IV. cikk (1) bekezdésében biztosított személyi biztonsághoz való jog korlátozását eredményezi. Az alapjogok korlátozására az Alaptörvény I. cikke irányadó, mely szerint „[a]lapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.”⁴⁰

Az Emberi Jogok Európai Bírósága sem vitatta, hogy a fogvatartott ruházatának, testének, a testüregekre is kiterjedő átkutatása legitim célból, különösen a fogvatartás rendjét vagy biztonságát sértő vagy veszélyeztető cselekmények, továbbá bűncselekmények megelőzése vagy megakadályozása céljából szükséges és indokolt lehet.⁴¹ A magyar jogban a Bv. tv. 121. §-a sorolja fel az elítélt azon jogait, amelyek a szabadságvesztés végrehajtása alatt szünetelnek. Az Alkotmánybíróság szerint az alapjogokat érintő „egyes korlátozó rendelkezések csak akkor foghatók fel alkotmányoszerűnek, ha az általuk elérni kívánt és alkotmányosan elismert célhoz képest a korlátozás szükségszerű és arányos. Az arányosság értékeléséhez hozzátartozik az is, hogy a korlátozás folytán esetleg bekövetkező és eleve ki nem küszöbölhető sérelmek elfogadható mérvű enyhítésére garanciák legyenek.”⁴² Az idézett érveléssel összhangban, a büntetőeljárásról szóló törvény elrendeli, hogy amennyiben „a

ruházatának és testének átvizsgálása, akiről megalapozottan feltehető, hogy bizonyítási eszközt vagy elkobozható, illetőleg olyan dolgot tart magánál, amely vagyonelemek alá eshet.”

³⁹ Lásd az Alaptörvény I. cikk (1) bekezdését.

⁴⁰ Lásd az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdését.

⁴¹ Lásd például a Valasinas v. Lithuania 117. pontját, Iwanczuk v. Poland 59. pontját, vagy McFeeley and Others v. United Kingdom 60-61. pontját.

⁴² Lásd az Alkotmánybíróság 66/1991. (XII. 21.) AB határozatát.

*motozás célja meghatározott dolog megtalálása, az érintettet előbb fel kell szólítani, hogy a keresett dolgot adja át, ha a felszólításra a keresett dolgot előadja, a motozástól el kell tekinteni.*⁴³

Az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésének első mondata alapján, az alapvető jogokra vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Valamely „*alapjog tartalmának meghatározása és lényeges garanciáinak megállapítása csakis törvényben történhet, törvény kell továbbá az alapjog közvetlen és jelentős korlátozásához is. Közvetett és távoli összefüggés esetében azonban elegendő a rendeleti szint is*”⁴⁴

Az Alaptörvény I. cikk (1) bekezdésében biztosított alapvető jogok védelméhez fűződő joggal összefüggő visszásságot okoz, továbbá veszélyezteti az Alaptörvény II. cikk (1) bekezdésében előírt embertelen és a megalázó bánásmód tilalmának érvényesülését, hogy sem a Bv. tv., sem a Bv. Szabályzat nem tartalmaz olyan előírást, amely a bv. szervezet végrehajtó állományát arra kötelezné, hogy a fogvatartott ruházatának, testfelületének, különösen a testüregeinek átkutatásával járó jogkorlátozás foganatosítását megelőzően, őt a keresett dolog, illetve tiltott tárgy előadására felszólítsa.

A Bv. tv. 151. § (2) bekezdése értelmében a motozás nem történhet megalázó, szemérem sértő módon. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata szerint a megalázó bánásmód vagy büntetés lényege, hogy az érintettben olyan erős félelmet, lelki gyötrelmet és alsóbbrendűségi érzést okoz, ami alkalmas arra, hogy a testi és lelki ellenállását megtörje, vagyis egy cselekmény akkor megalázó, ha az áldozat súlyosan megszegyenül.⁴⁵ Szemérem sértés, amikor valaki a nemi szervét a nemi vágyának felkeltése vagy kielégítése céljából mutogatja.⁴⁶

Az EJEB több esetben is az embertelen, illetve megalázó bánásmód tilalmába ütközőnek értékelte azt a gyakorlatot, amikor a börtön személyzet a meztelen fogvatartott magatartására, vagy más konkrét biztonsági kockázat fennállására tekintet nélkül, a testét a látogatók fogadását megelőzően, illetve távozásukat követően, rutinszerűen, a végbélnyílására kiterjedően átkutatta.⁴⁷ A Lorse és mások kontra Hollandia ügyben kérelmezőt motozás céljából rendszeresen levetkőztették, melynek során a testüregeit is szemrevételezték.⁴⁸ A fogvatartottaknak a vizsgálatok során rendszeresen saját maguknak kellett biztosítani a testüregek megtekintését az őrszemélyzetnek, így megalázó pozitúrákat kellett felvenniük. Az eset kapcsán az EJEB megállapította, hogy a levetkőztetéses motozást semmilyen konkrétan biztonsági szükséglet sem támasztotta alá, így az sokkal inkább egy rutinként kialakult cselekvés volt a személyi állomány részéről, amellyel megsértették a kérelmező emberi méltósághoz való jogát.⁴⁹

A Bv. tv. alapján a motozás, a testüregek átvizsgálására kiterjedően, az elítélttel szemben alkalmazható olyan biztonsági intézkedés,⁵⁰ amelynek kapcsán az egyéni kockázatelemzés mellőzhető.⁵¹ Ennek kapcsán a CPT felhívta a figyelmet arra, hogy a meztelenre vetkőztetéssel alkalmazott motozás (*strip search*) más, invazív eljárásokkal is együtt járhat, amelyek, különösen olyankor, ha kollektíven zajlanak, megalázó bánásmóddhoz vezethetnek. Ennél fogva a jogalkotó felelőssége kiemelten fennáll, hogy az alapjogok korlátozása esetén egyértelmű tartalommal töltsen meg a jogszabályt és ne adjon lehetőséget a jogszabályok önkényes értelmezésére.⁵²

Az a gyakorlat, miszerint a fogvatartottaknak a látogatók távozását követően az Intézet valamely helyiségében, a személyi állomány tagjai, illetve egymás jelenlétében meztelenre kell vetkőzniük, a péniszükön a fitymát hátra kell húzniuk, majd le kell guggolniuk, alkalmas arra, hogy súlyos szégyenérzetet keltsen és a

⁴³ Lásd a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 150. § (3) bekezdését.

⁴⁴ Lásd az Alkotmánybíróság 64/1991. (XII.17.) AB határozatát.

⁴⁵ Lásd a Tyrer v. the United Kingdom 30. pontját; Soering v. the United Kingdom 100. pontját; V. v. the United Kingdom [GC], 71 pont, Valasinas v. Lithuania 117. pontját.

⁴⁶ Lásd a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 205. § (1) és (2) bekezdését, továbbá FBK 1992/27.

⁴⁷ Lásd McFeeley and Others v. the United Kingdom (no. 8317/78) 57-66.

⁴⁸ „[...] the strip-search, which involves an external viewing of the body's orifices and crevices, including an anal inspection[...].”

⁴⁹ Lásd a Lorse and others v. The Netherlands (no. 52750/99) 74. pontját.

⁵⁰ Lásd a Bv. tv. 145. § (1) bekezdés f) pontját.

⁵¹ Lásd a Bv. tv. 145. § (2) bekezdését.

⁵² Lásd a CPT/Inf (2015) 18, 86. pontját.

szeméremértő magatartások ellen sem nyújt megfelelő védelmet, ezért veszélyezteti az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében előírt, megalázó bánásmód tilalmának érvényesülését.

2.3.2. A vallásgyakorlásra rendelt hely használata

Az Alaptörvény VII. cikk (1) bekezdése szerint a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadsága magában foglalja, hogy a „*vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa, vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa.*”

A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. tv. 3. § (1) bekezdése értelmében „a lelkiismereti és vallásszabadság gyakorlását [...] a büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott számára egyéni és közösségi szinten is lehetővé kell tenni.” Az elítéltek vallásgyakorlása azonban nem csak alapjog, hanem a Bv. tv. alapján az elítéltek reintegrációja elősegítésének is eszköze.⁵³ A bv. intézetben minden elítélt számára lehetővé kell tenni, hogy lelkiismereti és vallási meggyőződését szabadon megválassza vagy megváltoztassa, vallását gyakorolhassa,⁵⁴ továbbá a bv. intézetekben megvalósítható vallásos szertartásban a vallási közösség előírásainak megfelelően részt vehessen.⁵⁵ A fogvatartottaknak az Intézetben hetente három alkalommal van lehetőségük a börtönlelkész által szervezett istentiszteleten jelen lenni.

Az állam a vallásszabadság jogának gyakorlása kapcsán az Alaptörvény I. cikk (1) bekezdése alapján, a vallásszabadság érvényesüléséhez szükséges feltételekről, vagyis a vallásszabadsággal kapcsolatos értékek és élethelyzetek védelméről köteles gondoskodni.⁵⁶ Az említett elvárással összhangban, a „*templom és vallásgyakorlásra rendelt más hely*” fokozott büntetőjogi és szabálysértési védelemben részesül.⁵⁷

A templom és a vallásgyakorlásra rendelt más hely fokozott büntetőjogi védelme a rongálás minősített eseteként valósul meg.⁵⁸ Az Intézetben a vallásgyakorlásra rendelt hely a kápolna, amely a vallásos cselekmények és szertartások helyszínéül, a fogvatartottak számára a kollektív, illetve az egyéni vallásgyakorlás feltételeit biztosítja. *A látogatócsoport az Intézetben a vallásgyakorlásra rendelt hely fokozott büntetőjogi védelmének szükségességére utaló körülményt nem észlelt.*

A templom és a vallásgyakorlásra rendelt más hely fokozott szabálysértési védelmét a vallásgyakorlás jogának megsértése című tényállás biztosítja, ami az egyházi szertartásra rendelt helyiségben történő nyilvános botrányokozást, valamint az egyházi kegytárgyak meggyalázását szankcionálja.⁵⁹ A nyilvános botrányokozás megvalósulása független attól, hogy az a szertartás alatt történik-e, és attól is, hogy másokat a vallásgyakorlásban zavar-e. A jogsértés szempontjából kizárólag az elkövetés helyének van jelentősége. A jogalkotó sem a botrány, sem a botrányokozás fogalmát nem definiálta. A társadalmi szokások, illetve a közfelfogás szerint a vallásgyakorlásra rendelt helyiségben botrányos lehet a hangos, oda nem illő beszéd, a káromkodás, a kirívóan hiányos öltözék viselete, és az öltözéknélküliség is.

A nemzeti megelőző mechanizmus hatásköre nem terjed ki annak megállapítására, hogy meztelen testű, leguggolni köteles fogvatartottak testének, nemi szervének, illetve egyes testüregének az Intézet kápolnijában történő átkutatása valamely szabálysértés tényállását kimeríti-e.

⁵³ Lásd a Bv. tv. 164. § (7) bekezdését.

⁵⁴ Lásd a Bv. tv. 126. § (1) bekezdését.

⁵⁵ Lásd a Bv. tv. 126. § (4) bekezdését.

⁵⁶ Lásd az Alkotmánybíróság 6/2013. (III. 1.) AB határozatát.

⁵⁷ Lásd a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. tv. 19/C. §-t.

⁵⁸ Lásd a Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 371. § (3) bekezdésének *bb*) alpontját.

⁵⁹ Lásd a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény 188. §-t.

Asma Jahangir, az ENSZ különleges jelentéstevője (2004-2010) a vallásgyakorláshoz való joggal összefüggésben kiemelte, hogy az említett célra rendelt helyek a hívők közösségei számára rendkívüli jelentőséggel bírnak. A tevékenység természetéből adódóan, a vallásgyakorlásra rendelt helyen tartózkodó hívők különlegesen sebezhetőkké válnak.⁶⁰

Az Intézet a büntetőjogi, illetve a szabálysértési tényállás hiányában is az Alaptörvény VII. cikke (1) bekezdésében biztosított, a lelkiismereti és a vallás szabadságához való joggal összefüggő visszútságot okoz azokkal, ha a végrehajtott állomány a meztelen fogvatartottak testének, nemi szervének, illetve egyes testüregének átkutatását a vallásgyakorlásra rendelt helyen (a kápolnában) végzi.

2.3.3. Rasszizmus és szexizmus

Több fogvatartott állította, hogy egyes felügyelők „köcsög” vagy „bűdös cigány” szavakkal illetik őket. Az egyik fogvatartott szerint az egyik körletfelügyelő a zárkában jelenlevő többi fogvatartott előtt azt mondta neki, hogy „azért nem jön a feleséged, mert kefélik.” Az idézett kijelentés azon túl, hogy magában hordozza a szexizmust, alkalmas arra, hogy a fogvatartottat megszegyenítse, ezért az Alaptörvény III. cikke (1) bekezdésében előírt, megalázó bánásmód tilalmával összefüggő visszútságot eredményez.

A személyi állomány egy másik tagjának megjegyzése alapján arra lehet következtetni, hogy az őrszemélyzet bizonyos tagjai hajlamosak rasszista, sztereotip megjegyzéseket tenni, ami érdemben befolyásolja a munkavégzését, és arra bátoríthatja, hogy akár verbális, akár fizikai erőszakot alkalmazzon egyes fogvatartottakkal szemben. A *Nachova és mások kontra Bulgária*⁶¹ ügyben az EJEB kimondta, hogy a rasszista erőszak kifejezetten sérti az emberi méltóságot, és tekintettel a veszélyes következményeire, különös éberséget és erőteljes fellépést kíván a hatóságoktól.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a börtönök személyi állománya etikai kódexéről szóló R/2012/5. számú ajánlásában hangsúlyozza: tisztelni kell a pluralitást és a sokszínűséget, illetőleg tilos diszkriminálni a fogvatartottak között. Különös figyelmet kell szentelniük továbbá a rasszista erőszak és az idegengyűlölet megelőzésére.

A hazai bv. szervezet személyi állománya részére a szolgálatban tanúsítandó magatartási normák tekintetében a Büntetés-végrehajtási Szervezet Etikai Kódexe is iránymutatást ad. A fogvatartottakkal szembeni magatartással kapcsolatban tartalmazza, hogy „[...] minden fogva tartással kapcsolatos tevékenységet az egyéni emberi értékek tiszteletben tartása, a fogvatartottak nemzeti vagy nemzetközi jogszabályokban rögzített jogai biztosításával kell végrehajtani. [...] A személyi állomány tagjainak tartózkodniuk kell bármilyen erőszakos, fizikai, vagy mentális visszaéléstől az általuk felügyelt fogvatartottakkal szemben, és minden rendelkezésükre álló eszközzel meg kell akadályozniuk, hogy mások ilyen magatartást tanúsítsanak. Tartózkodniuk kell továbbá mindennemű megkülönböztetéstől a munkájuk végrehajtása során, és minden rendelkezésre álló eszközzel meg kell akadályozniuk, hogy más személyek a diszkrimináció eszközével élhessenek.”

A CPT a fogvatartási helyeken tapasztalható rasszizmus visszaszorításának szükségességére rendszeresen kitér jelentéseiben, illetőleg megoldási javaslatokkal is szolgál. Így a faji megkülönböztetés csökkentésére érdemi előrelépésnek látja, ha ezen intézmények a személyi állományban is törekednek az etnikumok diverzitására, illetőleg további tréningeket, képzéseket biztosítanak az alkalmazottak részére.⁶²

⁶⁰ Lásd a UN Human Rights Council, *Report of the Special Rapporteur on Freedom of Religion or Belief, Asma Jahangir*, 20 July 2007, A/HRC/6/5, 13. pontját.

⁶¹ Lásd a *Nachova and others v. Bulgaria* (nos. 43577/98, 43579/98) 145. pontját.

⁶² Lásd a CPT/Inf (2014) 11.; Ennek tekintetében rendkívül előremutató a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokának 9/2014. (IX. 15.) BVOP utasítása, melynek célja a roma származású fiatalok részére a büntetés-végrehajtási pálya választásának ösztönzésére szolgáló támogatási rendszer létrehozása.

Megállapítható, hogy az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott, a megalázó, embertelen bánásmód tilalmával összefüggő visszásságot okoz, ha az Intézet személyi állományának egyes tagjai a fogvatartottak származására utaló rasszista, valamint feladatukhoz méltatlan szexista megjegyzéseket tesznek.

2.4. Munkáltatás, oktatás, programok

A CPT iránymutatása szerint „a kielégítő foglalkoztatás és a programok (munka, tanulás, sportolás, stb.) alapvetően fontosak a fogvatartottak jóléte szempontjából. Ez minden objektumra igaz, akár jogerősen elítélt fogvatartottakról van szó, akár olyanokról, akiknek az ügyében még nem született jogerős ítélet.”⁶³ A fogvatartottak a látogatáskor meglehetősen egyhangúnak írták le a napirendjüket: reggel 6 órakor ébresztő, majd megmosakodnak, 7 órakor reggeli, 1 óra séta a szabadlevegőn, ebéd, kártyázás, beszélgetés a többi fogvatartottal, majd délután 3 órakor bekapcsolják a TV-t, amelyet villanykapcsolásig nézhetnek.

Az Európai Börtön szabályok szerint a büntetés-végrehajtási hatóságoknak törekedniük kell elegendő és hasznos munka biztosítására, valamint lehetőséget kell adniuk a fogvatartottaknak olyan oktatási programokban való részvételre, amelyek megfelelnek egyéni szükségleteiknek.⁶⁴ A nemzetközi elvárásokkal összhangban a Bv. tv. elrendeli, hogy „a szabadságvesztés végrehajtása során a büntetés-végrehajtási szervezet adottságai szerint biztosítani kell az elítélt munkáltatását. Az elítélt munkáltatása átmenetileg, a munkába állítását akadályozó ok fennállásáig szünetelhet.”⁶⁵ Az elítéltek szakképzését és továbbképzését elsősorban azokban a szakmákban kell megszervezni, amelyek elősegítik a szabadulás után a társadalom életébe való beilleszkedést, vagy a bv. intézetben belüli munkavégzést.⁶⁶

A látogatáskor az Intézetben fogvatartott 132 fő közül 97 fő, vagyis a teljes fogvatartotti létszám 73 százaléka nem dolgozott. Némelyikük állítása szerint egyáltalán nincs esélyük arra, hogy munkát végezzen, mások jelezték, hogy esetenként lehetőségük volt dolgozni, de később indokolatlanul megfosztották őket a munkájuktól. A Bv. tv. alapján az előzetesen letartóztatott munkára nem kötelezhető, ugyanakkor kérelmezheti, hogy tegyék számára lehetővé a munkavégzést, melyről a bv. intézet Befogadási és Fogvatartási Bizottsága dönt.⁶⁷ A munkában résztvevő fogvatartottak alacsony száma indokolhatónak tűnik azzal, hogy az Intézetben a látogatás napján 93 fő előzetes letartóztatásban lévő személy volt, akiknek munkáltatása nem kötelező. Munkatársaim megfigyelései alapján ugyanakkor a fogvatartottak önmagában nem a munkalehetőséget hiányolták, hanem a napközbeni hasznos elfoglaltságot.

A munkáltatáson túlmenően, a fogvatartottak foglalkoztatására a börtönlelkész által szervezett heti háromszori istentisztelet mellett, heti két alkalommal angol nyelvi szakkört, szerda délelőttönként gitárszakkört, délután egy közalapítvány által szervezett elterelésre szolgáló programot, hétfőn délutánonként pedig sportfoglalkozást tartanak. Többen jelezték, hogy az Intézetben megőrzésben lévő fogvatartottak semmilyen foglalkoztatáson nem vehetnek részt, illetőleg számos beszámoló szerint ők még az elérhető programokról sem hallottak. Több fogvatartott jelezte azt is, hogy a konditeremhez történő hozzáférés hiányában, a zárkában, illetőleg az ott található tárgyakkal végeznek testedzést. Az istentiszteleteket a kápolnában tartják, a többi foglalkozás helyszíne a sétaudvar. A sétaudvar fedett részekkel nem rendelkezik. A fogvatartottaknak egyetlen közösségi tér áll rendelkezésére, mely méretéből és jellegéből adódóan sem képes valamennyi programot befogadni. Az Intézet vezetése szerint ez a helyzet a felújítások végeztével változni fog, mert két közösségi helyiség kerül kialakításra.

⁶³ Lásd a CPT/Inf. (92) 3, 47. pontját.

⁶⁴ Lásd az Európai Börtön szabályok 26.2; 28.1. pontjait

⁶⁵ Lásd a Bv. tv. 219. § (1) bekezdését.

⁶⁶ Lásd a Bv. tv. 184. § (1) bekezdését.

⁶⁷ Lásd a Bv. tv. 407. § (2) bekezdését.

A fogvatartottak beszámolóí szerint az Intézet a napi legalább egy óras, szabadlevegőn tartózkodást mindenkinek biztosítja⁶⁸, a zárkában pedig kártyázhatnak, vagy televíziót nézhetnek. Néhányan problémaként jegyezték meg, hogy számos zárkában nincs TV, illetőleg azt csak délelőtt 9 óra előtt és délután 3 óra után használhatják.

Az egyik reintegrációs tiszt szerint a foglalkozásokba a fogvatartottak 10-40%-át tudják bevonni. A fogvatartottak visszajelzései alapján az alacsony részvétel oka nem csupán az Intézet felújításából adódó kényszerhelyzet, hanem a személyi állomány alacsony száma is felelős. A személyzet néhány tagja szerint pedig összefüggés van a programok hiánya, valamint az erőszakos cselekmények előfordulása között: ha nincs program, gyakoribb a fogvatartottak közötti verekedés.

A fogvatartottak közötti agresszió megelőzése érdekében – álláspontom szerint – az Intézetnek törekedni kell arra, hogy a fogvatartottak minél szélesebb körét motiválja a különböző foglalkoztatásokon való részvételre. A fogvatartottak foglalkoztatásához szükséges személyi és tárgyi feltételek, valamint az Intézet által kínált programokhoz való hozzáférés hiánya az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében foglalt embertelen bánásmód tilalmával összefüggő visszaállást okozhat.

A Bv. tv. értelmében, ha a törvény eltérően nem rendelkezik, a szabadságvesztés végrehajtása során a férfiakat a nőktől el kell különíteni.⁶⁹ Az Intézet munkatársai szerint a kötelező elkülönítés miatt a női fogvatartottak számára semmiféle zárkán kívüli tevékenységet nem tudnak biztosítani. Bár a beszámolók szerint a női fogvatartottak részére semmiféle munkalehetőség nincs, a látogatás napján, egyikük a parancsnokság női WC-jét kivételesen kitararíthatta. A női fogvatartottak, a saját meglátásuk szerint, több szempontból hátrányos helyzetben vannak az Intézetben. Egyrészt csekély létszámuk miatt nem szerveztek számukra külön programokat, másrészt kifejezetten a férfiak számára szervezett eseményeken nem vehetnek részt. A női fogvatartottak foglalkoztatása gyakorlatilag az udvari sétára korlátozódik.

A CPT elvárása szerint a szabadságuktól megfosztott nők részére ugyanolyan feltételek mellett kell értelmes tevékenységeket felkínálni (munka, képzés, oktatás, sport, stb.), mint a férfiak számára.⁷⁰ Elfogadhatatlan, hogy számukra gyakorlatilag semmilyen értelmes tevékenység nem volt elérhető az Intézetben.

Az, hogy az Intézet a női fogvatartottak számára semmiféle munkáltatást, vagy foglalkoztatást nem biztosít, az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdésében szereplő hátrányos megkülönböztetés tilalmával összefüggő visszaállást okoz.

Az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdése értelmében, minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi, és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. A gyermeki jogok valamennyi tizenharmadik életévét be nem töltött személyt, így a büntetés-végrehajtási intézményekben fogvatartott fiatalokat is megilletik.⁷¹

A látogatás során meghallgatott fiatalok férfi panaszoktól, hogy bár heti egy alkalommal lehetőségük van asztaliteniszezni, napi szinten, a sétálóudvaron történő húzózkodáson túlmenően, semmiféle sportolási lehetőség nem áll rendelkezésükre. Állításuk szerint a lehetőségek függvényében valamifajta oktatásban is szívesen részt vennének, de azt az Intézet csak a felnőtt korú fogvatartottaknak engedélyezi. Az Intézet vezetése is elismerte, hogy a fiatalok fogvatartottak többletfoglalkoztatására is kevés lehetőség nyílik, ezért a hétvégi programokon vagy versenyeken ők elsőbbséget élveznek. Takarítási feladatokat is gyakrabban kapnak, illetőleg a körletbejárások során több időt töltenek azokban a zárkákban, melyekben fiatalok vannak, és hosszabban beszélgetnek velük.

⁶⁸ Lásd a Bv. tv. 122. § *ea*) alpontját.

⁶⁹ Lásd a Bv. tv. 99. § (1) bekezdésének *b*) pontját.

⁷⁰ Lásd a CPT/Inf (2000) 13, 25. pontját.

⁷¹ Lásd az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett, a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt egyezmény 2. cikkét.

A CPT is felhívta a figyelmet arra, hogy bár a célirányos tevékenység hiánya minden fogvatartott számára rendkívül káros, különösen az a fiatalkorúak számára, akiknek fokozottan szükségük van fizikai aktivitásra és intellektuális stimulációra. A szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak számára teljes oktatási, sport-, szakmai képzési, rekreációs és más célirányos tevékenységekből álló programot kell felkínálni.⁷² Ezen túlmenően, minden erőfeszítést meg kell tenni annak a biztosítására, hogy a szabadságuktól megfosztott fiatalkorú lányok semmilyen körülmények között ne kapjanak kevesebb gondoskodást, védelmet, segítséget, kezelést és képzést, mint a fiatalkorú fiú bűnelkövetők.⁷³

A büntetés-végrehajtás szervezetében fogvatartott fiatalkorúakra is irányadó a Gyermek jogairól szóló egyezménynek a gyermek „mindenekfelett álló érdeke” figyelembevételére vonatkozó, alapvető jelentőségű rendelkezése,⁷⁴ amely jogi kötelezettség valamennyi a gyermeket érintő döntésnél vagy eljárásban irányadó.⁷⁵ A büntetés-végrehajtás szervezetében fogvatartott fiatalkorú is elsősorban gyermek és csak másodsorban bűnelkövető. Amennyiben az állam fiatalkorúakat a felnőttek büntetés-végrehajtási intézetében tart fogva, oda kell figyelni arra, hogy a fiatalkorú fogvatartottak ne csupán azokhoz a szolgáltatásokhoz jussanak hozzá, amelyek valamennyi fogvatartott számára hozzáférhetőek, hanem az olyan szociális, pszichológiai és oktatási szolgáltatásokhoz, lelki gondozáshoz és szabadidős programokhoz is, amelyek a szabad környezetben élő kiskorúak számára elérhetőek.⁷⁶

A Bv. tv. 83. §-a alapján a szabadságvesztés végrehajtásának célja egyrészt az ítéletben meghatározott joghátrány érvényesítése, másrészt annak elősegítése, hogy az elítélt szabadulása után a társadalom sikeresen visszaileszkedjen és a társadalom jogkövető tagjává váljon. A reintegrációs tevékenységet a végrehajtásért felelős szerv – önállóan vagy más szervezetekkel együttműködve – az elítéltek munkáltatása, munkaterápiás foglalkoztatása, továbbá általános iskolai, illetve középfokú iskolai oktatása, felsőfokú tanulmányok végzése, szakképzése, szakmai gyakorlat megszerzése, valamint egyéb programok által biztosítja.

Amennyiben az Intézet nem biztosítja a fogvatartottak számára – kortól, nemtől, valamint a fogvatartási jogcímtől függetlenül – a munka és az oktatás szabad és egyenlő hozzáférést, illetőleg ezek hiányában nem tud szervezni a hasznos időtöltést biztosító egyéb programokat, foglalkoztatásokat, úgy az Alaptörvény III. cikke (1) bekezdésében foglalt embertelen bánásmód, a XV. cikke (2) bekezdésében foglalt hátrányos megkülönböztetés tilalmával, valamint a XI. cikke (1)-(2) bekezdéseiben foglalt művelődéshez való joggal összefüggő visszaállást eredményez.

2.5. Panaszmechanizmus

Több fogvatartott egybehangzóan állította, hogy egyes esetekben a személyi állománytól kapnak papírt és címetlen üres borítékot, de ilyenkor csak a megyei törvényszékre lehet írni, ahová átviszik a leveleket. Számos interjúalany állította azt is, hogy az üres boríték és papír havonta csak egy alkalommal jár. A személyi állomány vezető beosztású tagjai cáfolták ezeket a kijelentéseket, és elmondták, hogy csak azoknak a fogvatartottaknak nem adnak papírt és borítékot, akikről tudják, hogy van pénzük a szükséges eszközök megvásárlására, vagy azt cigarettapapírnak használnák fel. Azokat a hulladékpapírokat, amelyek az irodai munka során keletkeznek, szétdarabolva megkapják a fogvatartottak.

⁷² Lásd a CPT/Inf (99) 12, 21. pontját.

⁷³ Lásd a CPT/Inf (99) 12, 31. pontját.

⁷⁴ Lásd az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett, a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt egyezmény 3. cikk 1. pontját.

⁷⁵ Lásd a UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1)*, 29 May 2013, CRC /C/GC/14, 19. pontját.

⁷⁶ Lásd az Európai Börtön szabályok 35. 1-2. pontjait, valamint az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett, a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt egyezmény 31. cikkét.

Panaszhoz minden fogvatartottnak joga van, és ha nincs megfelelő íróeszközük vagy papírjuk, akkor az Intézetnek segítenie kell, a cigarettapapírnak való felhasználásról pedig valós kockázatelemzést kell végezni. A panaszjog korlátlan érvényesülése jelentős szerepet játszik a nem megfelelő bánásmód megelőzésében.

Néhány fogvatartott előadta, hogy nem látja értelmét a személyi állomány tagjaihoz való panaszkodásnak. Az egyik interjúalany korábban jelezte reintegrációs tisztjének, hogy a zárkatársai piszkálják, de semmilyen eredménye nem lett bejelentésének. Egy másik fogvatartott elmondta, hogy „hiába van igazam, mert nincs védelmi lehetőség, nem tudom magam megvédeni”, míg zárkatársa szerint „aki sokat pattog, panaszkodik, azt kiviszik, és megcsavarják”.⁷⁷ Mindazonáltal nem tűnt általános jelenségnek, hogy a fogvatartottak tartanának a retorzióktól, egyikük szerint „ez nem az a ház”. Az egyik interjúalany jelezte, hogy írásban egyáltalán nem mer panaszkodni, nehogy a börtönviszonyok között még rosszabb helyzetbe kerüljön, a szóbeli panaszaira pedig a személyi állomány nem cselekszik.

Az *Assenov és mások kontra Bulgária*⁷⁸ ügyében a Bíróság úgy találta, hogy az Egyezmény 3. cikkét sértette, hogy az illetékes hatóságok nem foglalkoztak a kérelmező panaszával, valamint hivatalos, érdemi vizsgálatot sem folytattak le, mely egy állítólagos, rendőrségen történt bántalmazásával volt összefüggésben. A *Labita kontra Olaszország*⁷⁹ ügyben szintén az Egyezmény 3. cikkének sérelmét állapították meg, mikor a hatóságok nem foglalkoztak a kérelmező fogvatartása alatt elszenvedett rossz bánásmódra vonatkozó panaszával.

Az interjúk során az Intézet egyik vezető beosztású tagja kitért arra, hogy a jogszabályi előírásoknak megfelelően van lehetőség a panaszok előterjesztésére. Az Intézetben mind az írásbeli, mind a szóbeli panaszokat regisztrálják. A panaszkezelés valódi módja ugyanakkor ettől nagy valószínűséggel eltér. A beszélgetés során megjegyezték, hogy a panaszt úgy is jelezheti a fogvatartott, hogy papírfecni-re ír pár sort, majd a személyi állomány azon tagjának, akiben megbízik (pl. a lelkész), észrevétlenül odaadja, elé- vagy mellédobja az üzenetet. Fenti gyakorlat arra utal, hogy *a fogvatartottak a nyílt panaszkezelési módszerekkel nem mernek élni, és erről az Intézetnek is tudomása van.* Ennek hátterében a zárkatársak és/vagy a személyzet esetleges megtorlásától való félelem állhat. Ezzel együtt több fogvatartott is jelezte, hogy bizalommal fordulhat a reintegrációs tisztjeihez – akkor is, ha a zárkatársaival kerülne konfliktusba –, ők szükség esetén a zárkaösszetételt is képesek befolyásolni.

A CPT 2013-as látogatása során kezdeményezte, hogy a Kormány tegyen lépéseket annak érdekében, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek alkalmazottai mindig azonosíthatóak legyenek, lehetőség szerint visszatérve a névtábla viselésének gyakorlatához, és addig is úgy, hogy a szolgálatban – jól látható helyen – rövidebb azonosítási számokat viselnek. A BVOP vezetése egyetértett azzal a javaslattal, hogy minden esetben legyen azonosítható a személyi állomány tagja, ugyanakkor úgy vélte, az azonosító szám viselése elegendő ehhez, így a névtábla viselését nem tartották indokoltnak.

A látogatás során az NMM munkatársai azt tapasztalták, hogy a személyi állomány tagjai valamennyien jól látható helyen viselik a hétszámjegyű azonosítójukat. Bár az alkalmazott eljárás törvényes és a jogszabályoknak megfelelő, az sem a fogvatartottak, sem a személyi állomány érdekeit nem szolgálja. Egyrészt az azonosító megjegyzése a fogvatartottak számára nehézkes, ami a panasztételi jogukban indokolatlanul korlátozza őket, másrészt tárgyasítja a személyi állomány tagjait, így olyan minimális bizalmi kapcsolat is nehezen alakulhat ki az állomány és a fogvatartott között, amely legalább a szóbeli panaszmechanizmus működését elősegíthetné. Az aktívan működő panaszmechanizmusból minden érintett profitálna. Az Intézet vezetősége visszajelzést kaphatna a (törvényes) működésének hiányosságairól, a fogvatartott pedig

⁷⁷ A felügyelők a kamerák látószögén kívül elverik, és ebben a „kannibál” fogvatartottak is közreműködnek

⁷⁸ Lásd az *Assenov and others v. Bulgaria* (no. 24760/94) 101-106. pontjait.

⁷⁹ Lásd az *Labita kontra Italy* (no. 26772/95) 130-136. pontjait.

partnerként és nem ellenségként kezelné a felügyelőket, így a mindkét oldalon felhalmozott feszültség is csökkenthetne.

A hatékonyan működő panaszmechanizmus hiánya felveti az Alaptörvény XXV. cikke (1) bekezdésében foglalt panaszjoggal összefüggő visszasság közvetlen veszélyét. A megfelelő panaszmechanizmus egy olyan garanciarendszer része, amely nemcsak a panasszal kapcsolatos sérelmek kivizsgálására és orvoslására nyújt lehetőséget, de a rossz bánásmód kialakulásának megelőzését is elősegítheti. Ezért a fogvatartottak számára rendszeresen tájékoztatást kell nyújtani a panaszmechanizmus működéséről.

2.6. Egészségügy

Az Intézet által nyújtott egészségügyi ellátás tekintetében a megkérdezett fogvatartottak jelentős része elégedett volt mind a szolgáltatásokkal, mind a személyi állomány munkájával.

Az egészségügyi személyzet 2 orvosból (egy belgyógyász és egy fogorvos), valamint két ápolóból áll. Az ápolók két műszakban, lépcsőzetes munkakezdéssel 07.00 órától 17.00 óráig dolgoznak. Műszakjuk lejártával telefonon elérhetőek. Ha bármi egészségügyi probléma történik az intézményben – amennyiben sürgősségi ellátás nem szükséges –, a fogvatartottak a körletfelügyelőket, a körletfelügyelők pedig őket értesítik. A munkabeosztás miatt évek óta egyik ápolónő sem tudja kivenni a teljes éves szabadságát. A betegeket állapotuktól függően utalja az orvos kórházba. Az akut eseteket helyben, Kaposváron, a kevésbé súlyosakat pedig Tökölön látják el, ez utóbbi helyet azonban gyakran utasítják el a fogvatartottak, annak leromlott állapota miatt.

Az ápolónők a fogvatartottakkal rendszeres kapcsolatot tartanak, minden reggel és este benéznek a zárkákba, és az előírásnak megfelelően gyógyszert is osztanak. A létszámbíány nagyban megnehezíti a pontos gyógyszervezést. A gyógyszerbevételt ellenőrzik, a nyugtatókkal különösen körültekintően járnak el.

Az étkezést még egyetlen fogvatartott sem tagadta meg. Az ápolónők elmondása szerint a fogvatartottak pszichés problémáikkal is hozzájuk fordulnak. Ebből feltételezhető, hogy bizalmi viszony alakult ki az egészségügyi személyzet, valamint a fogvatartottak között.

A fogvatartottak mentálhigiénés gondozásáért egy pszichológus felel, aki heti kétszer három órában érhető el az Intézetben, rugalmas időkezelésben. Véleménye szerint további egy fő pszichológus szakember foglalkoztatására lenne szükség, amelyre nem lát sok esélyt. Feladatellátásával kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy prioritást jelentenek számára az Intézetbe újonnan érkező fogvatartottak, az ún. „befogadósok”. Náluk elsősorban a szuicid veszélyeztetettségre és az esetleges önsértések lelki hátterének feltárására fókuszál. Öngyilkossági kísérletről nincs tudomása, de gyakori az önsértés, amit elsősorban nem figyelemfelhívási szándékkal vagy menekülőútként (pl. azért, hogy másik zárkába kerüljön), hanem belső hiányok kitöltéseként vagy belső feszültségek feloldásaként tapasztal.

A látogatás időpontjában hatályos 1-1/44/2010. (VII. 14.) OP intézkedés rögzítette a bv. intézet pszichológusának feladatait, melyben a munkaszervezési szempontokat figyelembe véve előírta, hogy lehetőség szerint törekedni kell arra, hogy egy pszichológus maximum 150-200 fogvatartott, speciális csoportoknál 50-70 fogvatartott gondozását végezze. Bár az Intézet jelenlegi feltöltöttsége a két keretszám alatt van, valamint a fogvatartottak egy része nem kívánja igénybe venni a pszichológiai ellátást, kiemelendő, hogy az alkalmazott pszichológus rész munkaidőben heti 6 órában dolgozik, valamint számos olyan adminisztratív jellegű feladatot is el kell látnia, amelyek további jelentős leterheltséget jelentenek. Az említett okokból nem tudja maradéktalanul, az előírásoknak megfelelően ellátni a munkáját.

Jelenleg 1 főápolói, valamint 3 szakápolói státuszt tartanak fenn, mely 50%-os feltöltöttséget jelent, és a visszajelzések alapján a dolgozók folyamatosan túlterheltek.

Szerűl a fogvatartottak Alaptörvény XX. cikke (1) bekezdésben foglalt egészséghez való joga, ha az egészségügyi személyzet az alacsony létszám miatt nem tudja megfelelően ellátni feladatát, illetőleg az Alaptörvény

III. cikk (1) bekezdése szerinti embertelen bánásmód tilalmába ütközik, ha a fogvatartottak megfelelő ellátására, a megjelenő fogvatartotti erőszak vizsgálatára, feltérképezésére és visszajelzésére az ápolók nem tudnak kellő időt fordítani.

Alláspontom szerint a zárt közösségekben hatványozottan jelentkezhetnek különböző pszichés problémák, betegségek, amelyek kezelése gyakran hosszabb időt vesz igénybe. Ennél fogva a bv. intézetekben elengedhetetlen a megfelelő létszámú szakember jelenléte.

2.7. Személyzet

A látogatáskor az Intézet parancsnoka nem volt jelen. Az Intézetben 66 zászlós és tiszthelyettes rendfokozatú, 19 tiszt, 9 közalkalmazott, valamint 1 lelkész volt állandó alkalmazásban. A Biztonsági Osztályon 51 főt foglalkoztattak, ebből 40 fő érintkezett közvetlenül a fogvatartottakkal, 2 státusz betöltetlen volt. További 3 fő reintegrációs tisztet is foglalkoztattak, 2 főt az 1. számú körleten, 1 főt a 2. számú körleten.

Az interjúk szerint folyamatosan visszatérő problémát jelent az Intézet számára, hogy a személyi állomány nehezen tudja kivenni éves rendes szabadságát, valamint rendszeresen túlórázniuk kell. A személyi állomány Biztonsági Osztályon dolgozó tagjai öt hónap alatt átlagosan 164 órával haladták meg havi munkaidőkeretüket. Sokatmondó adat, hogy az egyik munkavállaló az előző évről 500 feletti áthozott túlórával rendelkezett.

Az Intézet pszichológusa is megerősítette, hogy a személyzet tagjait túlterheltek, kiégés-gyanúsak tartja, a munkakörük – jellegéből adódóan – pszichésen rendkívül megterhelő. Ezért fontosnak tartaná, a Biztonsági Osztály tagjaival való egyéni terápiát, beszélgetést. Meglátása szerint külön személyzeti pszichológusra lenne szükség.

Bár látható, hogy a Biztonsági Osztály részére biztosított státuszokat nagyrészt feltöltötték, az ellátandó feladatokhoz képest azonban kevesen vannak. A végrehajtó állomány tagjai nyilvánvalóan túlterheltek, alacsony számuk pedig csak rendkívüli munkaerő-ráfordítással és komoly leterheltség mellett teszi lehetővé a szolgálati feladatok biztonságos és megfelelő szintű ellátását.

Az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében foglalt egészséghez való jog közvetlen sérelmét jelentheti, ha a személyi állomány a folyamatos fizikai és – megfelelő mentálhigiénés támogatás nélkül – pszichés leterheltsége miatt nem tudja szakszerűen ellátni feladatait, ami előidézheti, hogy a fogvatartottakkal szemben, az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében foglalt embertelen, megalázó bánásmód tilalmába ütköző magatartást tanúsítsanak.

A Bv. tv. 83. § (7) bekezdése alapján a szabadságvesztés végrehajtása során biztosítani kell, hogy az elítélt önbecsülése, személyisége, felelősségérzete fejlődhessen, és ezáltal felkészüljön a szabadulása utáni, a társadalom elvárásának megfelelő önálló életre. A bv. intézet az elítélt részére egyéni reintegrációs programot készít, amelynek megvalósulásáért elsődlegesen az Intézet reintegrációs tisztjei a felelősek. A rendelkezésre álló létszámadatok szerint egy reintegrációs tisztnek közel 40 fogvatartott egyéni nevelését kell biztosítania. Figyelemmel arra, hogy eltérő műszakokban dolgoznak, illetve egymást csoportösszevonásokkal helyettesítik a túlórák elkerülése miatt, valós leterheltségük még ennél a számnál is magasabb.

A reintegráció hatékonysága jelentős mértékben függ attól, hogy megfelel-e az egyéniesítés alapelveinek, ezáltal lényegesen növelhető annak esélye, hogy a fogvatartott képes lesz a bv. intézeten kívül jogkövető életmódot folytatni.

Az Intézetet több tragikus, rendkívüli esemény rázta meg az elmúlt évtized során. Ezek közül az egyik legsúlyosabb egy fogvatartott hatósági bántalmazás miatt bekövetkezett halála volt, amelynek kapcsán több az Intézetben dolgozó személyt büntetőjogi felelősségre is vontak. A történetek a látogatás idején is tapasztalható módon mély nyomokat hagytak a személyi állomány tagjaiban. Az esemény kapcsán az intézetben dolgozó személyi állomány körében nem volt

szakszerű mentálhigiénés problémafeltárás és támogatás. Az elmondottak szerint a történetek után az első reakció a teljes hallgatás volt, majd elkezdődött a felelős személyek azonosítása. Érezhető volt, hogy a személyi állomány az esetet követően magára maradt, holott egyértelműen mentálhigiénés segítségre szorulna.

Munkatársaim nem tapasztalták, hogy a szakfeladatok (pl. „biztonság” vagy „nevelés”) megoszlásából fakadóan konfliktus lenne a személyi állomány tagjai között, azonban számos rendszerszintű problémával szembesültek. Egyesek úgy vélik, hogy adminisztrátori tevékenységet végeznek ahelyett, hogy a fogvatartottakkal foglalkozhatnának. Az Intézetben sok az úgynevezett csatolt munkakör: fegyelmi tiszt, nyomozótiszt, mozgósítási megbízott, stb. Ezek a feladatok további leterheltséget jelentenek az érintett személyi állománynak, amely eredményeként többen fontolgatják a pályaelhagyást.

Az elmúlt időszakban pályázat útján 100 millió forintot sikerült az Intézet felújítására szerezniük. Ennek ellenére a Biztonsági Osztály egy tagja kifejezetten panaszkodott jelenlegi munkakörülményeire. Előadta, hogy nem biztosított számukra a kulturált étkezés, az étkezőjük és az öltözőjük egyben raktárként funkcionál, míg a zuhanyzójuk használhatatlan. A munkatársak között – kis intézet lévén – sok a konfliktus: „Itt mindenki ismer mindenkit, fúrás van, meg egymásra mutogatás az osztályok között.” A személyi állománnyal készített interjúk során többen jelezték, hogy nagy a fluktuáció, de ezt részben a büntetés-végrehajtás rendszerének és nem feltétlenül a vizsgált fogvatartási helynek tulajdonították.

Az Association for Prevention Torture (a továbbiakban: APT) és a Penal Reform International (a továbbiakban: PRI) által kifejlesztett eszköztár⁸⁰ számba vette a börtönök személyi állományának eredményes működéséhez szükséges feltételeket, illetve megnevezte azon rizikófaktorokat, melyek a nem megfelelő bánásmód megjelenését elősegíthetik. A megfelelő kondíciók megteremtése az intézetvezetés feladata. Generális probléma, hogy a biztonsági és körletfelügyelők úgy érzik, nem becsülik meg őket eléggé, illetőleg értéktelennek tartják munkájukat. E tapasztalatot erősítheti, ha a bürokratikus működő vezetés nem ismeri a végrehajtói munka valódi természetét, a beosztottak mindennapi nehézségeit, a munkájukkal járó veszélyeket pedig nem élik át. Ez a fajta vezetés nem tud megfelelő támogatást nyújtani a végrehajtó állománynak, holott a bizalom, az igazságosság és a korrektség legalább annyira fontos a felügyelőknek, mint a fogvatartottaknak. Az APT és a PRI fontosnak tartja továbbá, hogy világos etikai és fegyelmi szabályzat álljon az intézetek rendelkezésére, amelyeket megfelelően és transzparens jelleggel használnak és betartatnak, mely által a végrehajtói állomány bizalma is nőhet a vezetőség felé, továbbá egyszerre védi a fogvatartottakat, a személyi állományt, valamint az intézményt a nem megfelelő viselkedéstől. A börtönrendszereknek aktív toborzási stratégiára van szükségük, amelyből világosan kitűnik, hogy a szervezetnek milyen típusú emberekre van szüksége, és hogyan képes a szervezet a személyi állomány fejlesztésére. A személyzet kiválasztásánál gyakran találkozik a vezetés azzal a problémával, hogy a személyi állományt nem képes a börtönnépesség sokféleségének megfelelően feltölteni, annak ellenére, hogy ez számtalan előnnyel járhatna, kiváltképp a fogvatartottakkal történő együttműködés és kommunikáció terén.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a szankciók és intézkedések végrehajtásában érintett személyi állományáról szóló R/1997/12. számú ajánlásában ugyancsak nagy jelentőséget tulajdonít a munkavállalók (tovább)képzésének, valamint a vezetőség szerepének. Az ajánlás 42. pontja szerint a menedzsmentnek mindig ügyelnie kell arra, hogy a személyi állomány munkakörülményei megfelelőek legyenek, biztosítani kell továbbá a munkavállalóknak többek között a fizikai biztonságot, az ésszerű munkaidőt, a nyílt kommunikációt, illetőleg a támogató légkört.

Az Európai Börtönsszabályok szintén több pontban említést tesz a vezetőség kiemelt szerepéről, valamint a személyi állomány kiválasztásának fontosságáról. A 72.2. pont szerint a

⁸⁰ Lásd Association for Prevention Torture – Penal Reform International: Detention Monitoring Tool – Staff Working Conditions; 2013. [http://www.apr.ch/content/files_res/factsheet-3_working-conditions-en.pdf]

személyi állománynak világos elképzeléssel kell rendelkeznie a büntetés-végrehajtási rendszer által elérni kívánt célokról. A vezetésnek iránymutatást kell adnia e cél hatékony eléréséhez. A toborzás tekintetében a 76. pont alapján a személyi állományt gondosan kell kiválasztani, megfelelően kiképezni, szakképzett munkavállalóként bérezni. A 87.1. pont pedig előírja rendelkezéseket kell hozni a lehető leghatékonyabb kommunikáció bátorítására az igazgatóság, a személyi állomány többi tagja, a külső hivatalok és a fogvatartottak között.

A látogatócsoport megítélése szerint a szervezeti kommunikáció nem hatékony, ami veszélyezteti a működést. A személyi állomány nem tud, vagy nem mer jelezni az Intézet menedzsmentjének, vagy ha jelez, úgy a menedzsment nem tud, vagy nem akar megoldással szolgálni a felmerülő problémákra. Ennél fogva a személyi állomány frusztrált, a túlóráktól fáradt, a megfelelő mentálhigiénias kezelések hiánya miatt pedig nem tudja kezelni a felhalmozódott feszültséget, amelyet a fogvatartottak is érzékelnek [lásd 2.1. fejezet], így ezek a munkájukra is egyértelműen kihatással vannak.

Az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésébe foglalt kényszer, embertelen és megalázó bánásmód közvetlen veszélye állhat fenn, ha nem megfelelő a személyi állomány képzése, és/vagy a személyiségfejlesztő tréningek szervezése, illetőleg a munkavégzéshez szükséges körülmények – különösen az étkező és az öltöző állapotára tekintettel – nem biztosítottak.

2.8. Kapcsolattartás

A meghallgatott fogvatartottak jelentékeny része adott olyan visszajelzést munkatársaimnak, melyben sérelmezték, hogy a telefonos kapcsolattartás indokolatlanul drága, mobiltelefon hívása esetén 100 Ft-ot meghaladó percdíjjal kell számolniuk. Az ombudsman AJBH-226/2010. számú jelentésében több panasz alapján vizsgálta a bv. intézetek telefonszolgáltatásának indokolatlanul magas árait. A vizsgálat megállapította, hogy *a túlzottan magas percdíjak miatt a fogvatartottak csak korlátozottan (esetenként egyáltalán nem) tudják igénybe venni a közszolgáltatást, a bv. intézetek, illetve a szolgáltatást biztosító gazdasági társaság eljárása ezáltal közvetlenül veszélyezteti az emberi méltósághoz való jogból levezethető magánszférához való jog, valamint – az előzetesen letartóztatottak vonatkozásában – a védelemben való jog érvényesülését.*

A magánszféra fenntartása, a családdal, házastárssal, barátokkal való kapcsolattartás megőrzése elengedhetetlen feltétele az elítéltek szabadulásuk utáni reszocializációjának, az előzetesen letartóztatottak esetén pedig – az ártatlanság vélelmére is tekintettel – mind a védővel, mind a családdal való kapcsolattartás biztosítása kiemelkedő fontosságú.

Az ombudsmani ajánlás javaslatot tett a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának, hogy a bv. intézetekkel és a szolgáltatást biztosító gazdasági társasággal egyeztessen a telefonhívások percdíjainak csökkentéséről és a kedvezményes (hétvégi, ünnepnap) díjszabás kialakításáról.

Több fogvatartott jelezte továbbá, hogy a telefonos beszélgetésekhez szükséges bizalmas légkör nincs biztosítva, lévén hogy a körleteken a folyósón vannak elhelyezve a távbeszélő készülékek, ezáltal mindenki hallhatja a dialógusok tartalmát.

A Bv. Szabályzat 44. § (2) bekezdésének j) pontja alapján a telefonkészülékek használatának rendjét az intézmények házirendje szabályozza. Az Intézet házirendje szerint mind a körleteken, mind a sétálóudvaron délután 18 óráig használható a telefonkészülék,⁸¹ mely alapján feltételezhető, hogy a fogvatartottak nem tudják igénybe venni a szolgáltató kedvezményes – csúcsidőn kívüli – percdíjait. A progresszív rezsimszabályok szerint végrehajtási fokozatonként és rezsimenként eltér, hogy az elítélt a kapcsolattartójával milyen gyakorisággal és hány perc időtartamban érintkezhet, mely során kizárólag a bv. intézet által biztosított telefont

⁸¹ Lásd a Házirend 36. oldalát.

használhatja.⁸² A Bv. tv. 172. § (1) bekezdése alapján „[a] szabadságvesztés végrehajtása során a bv. intézet [...] a társadalomba való beilleszkedés érdekében elősegíti, hogy az elítélt fenntarthassa és fejleszthesse hozzátartozóival, más személyekkel, valamint a reintegrációs célkitűzéseket elősegítő külső szervezetekkel való kapcsolatát.”

A kapcsolattartások eredményes és gyakori megvalósulása nem csupán a reintegráció elérése felől bír jelentőséggel, de a bv. környezetben számottevően csökkentheti a fogvatartottak között megjelenő erőszakos magatartásokat, illetve az önkárosító, szuicid hajlamot.

A vizsgálat során tapasztaltak szerint a bv. intézeteket érintő telefonos kapcsolattartások során érdemi változás nem történt,⁸³ a telefonhívás percdíjai a piaci viszonyokhoz képest indokolatlanul magasak, így felmerül az Alaptörvény VI. cikke (1) bekezdésében foglalt magánélet tisztéletben tartásához való jog, illetőleg a XXVIII. cikke (3) bekezdésében deklarált, büntetőeljárásban érvényesülő garanciák közül a védelemhez való jog sérelme.

Amennyiben az Intézet nem tudja biztosítani a fogvatartott megfelelő társadalomba való reintegrációját, úgy az Alaptörvény III. cikke (1) bekezdésében foglalt embertelen, megalázó bánásmóddal összefüggő visszásság valósul meg.

3. Összefoglalás

Az NMM egy utóvizsgálat jellegű látogatás keretében ellenőrizte a Somogy-megyei Büntetés-végrehajtás Intézetben a fogvatartási körülményeket. Ennek során a CPT 2013-as Magyarországról szóló Jelentésében tett megállapítások kapcsán úgy tapasztaltam, hogy számos kifogásolt alapjogi visszásságot feltételező probléma tekintetében előrelépés történt, különösen az Intézet túltelítettségének tekintetében, mely az elmúlt időszakban jelentősen csökkent. Úgy értesültem, hogy az Intézetben zajló felújítási munkálatok időközben befejeződtek, így a fogvatartottak a modern büntetés-végrehajtásnak megfelelő emberséges körülmények között nyerhetnek elhelyezést.

Munkatársaim látogatás során ugyanakkor azt tapasztalták, hogy számos kérdés megoldása nem várható a rekonstrukció befejezésétől. A Bv. tv. szerinti elkülönítési szabályok betartását, a telefonhasználat során szükséges privát szférát, valamint a mindenki számára elérhető programokhoz való hozzáférés lehetőségét szintén az Intézetnek szükséges biztosítani.

A jelentés rámutatott arra, hogy a fogvatartottak egymás közötti viszonyaiban jelen van az erőszak, melynek megelőzése érdekében az Intézet végrehajtó állománya nem lép fel kellő hatékonysággal, az ellenőrzéseik nem alkalmasak arra, hogy a fogvatartottak sérüléseit, vagy az Intézetben nem engedélyezett veszélyes tárgyak birtoklását észleljék. A vizsgálat során felmerült továbbá, hogy a személyi állomány egyes tagjai asszisztálhatnak az erőszak megjelenéséhez a zárkák személyi összetételének nem megfelelő átszervezésével, valamint egyes esetekben megengedhetetlen módon (rasszizmus, szexizmus) kommunikálnak a fogvatartottakkal.

Sajnálatos, hogy a CPT ajánlásai több ponton nem valósultak meg. Továbbra is megmaradt az indokolatlan és elavult jelentéstételi kötelezettség intézménye, a magánelzárásra szolgáló zárka – annak teljes alkalmatlansága ellenére – használatban van, egyes kémlelőnyílások pedig továbbra sem tudják betölteni szuicid prevenciók funkciójukat azzal, ha a zárkák mellékhelyiségeire néznek.

A személyi állomány megfelelő feltöltöttsége, beosztásuk szervezése, továbbképzése jelentősen megkönnyítheti az Intézet feladatainak ellátását, kulcsfontosságú továbbá a rossz bánásmód megelőzése érdekében. Ha a szakmai stáb a munkakörülményeivel nem elégedett vagy nem kapja meg a kellő szakmai és erkölcsi támogatást a feletteseitől, úgy az csökkenő

⁸² Lásd a Bv. tv. 175. § (1)-(2) bekezdéseit: (1) *Az elítélt a szabadságvesztés végrehajtási fokozataira és részimjeire vonatkozó rendelkezések szerinti gyakoriságban és időtartamban telefonhívást kezdeményezhet.* (2) *Az elítélt a házirend előírásainak megfelelően kizárólag a bv. intézet által kijelölt telefont használhatja.*

⁸³ Az NMM sajtóértesülések alapján úgy értesült, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet mobiltelefonokat szerzett be a fogvatartottak részére közvetlen a látogatást követő időszakban.

motivációhoz, frusztrációhoz, következésképp a fogvatartottakon realizálódó hatalmaskodáshoz vezethet, mely veszélyezteti a bv. szervezet hatékony működését.

Különös aggodalomra adhat okot, hogy a fogvatartottakat egy vallásgyakorlásra rendelt épületrészben, a kápolnában teljesen levetkőztették átvizsgálás céljából, valahányszor visszajöttek a látogatófogadásról. Ez a gyakorlat ugyanakkor nem csupán a fogvatartottak részéről válthat ki ellenérzéseket, hanem a végrehajtó állomány azon tagjaiból is, akiknek egy szakrális helyen kell kötelezően elvégezni a testüreg átvizsgálást. Az Intézet által alkalmazott levetkőztetéssel járó vizsgálat kapcsán megállapítható volt, hogy annak elvégzéséhez orvos jelenléte lenne szükséges, valamint hogy a hatályos jogszabályi rendelkezések a Be. 150. § (1)-(3) bekezdéseitől eltérően nem követelik meg, hogy a keresett dolog vagy tiltott tárgy előadására a fogvatartottakat felszólítsák a vizsgálatot megelőzően.

Visszatérő panasz volt a bv. intézetekben élő fogvatartottak részéről, hogy jelentősen megnehezíti a külvilággal történő kapcsolattartásukat a piaci viszonyokhoz képest indokolatlanul magas telefonos percdíj.⁸⁴ Sajtóértesüléseim szerint ennek vonatkozásában a közelmúltban jelentős változás állt be azzal, hogy a továbbiakban egy másik szolgáltató mobiltelefonokon keresztül biztosítja a fogvatartottak részére a kapcsolattartás ezen formáját, mindemellett a költségeik is számottevően csökkentek.

Az Intézetben alkalmazott szuicid prevenciót célzó eszközök, eljárások tekintetében úgy találtam, hogy azok nem működhetek kellő hatékonysággal, ugyanakkor a látogatás időpontjában hatályban lévő, a fogvatartottak öngyilkossági cselekményeinek megelőzésével kapcsolatos feladatokról szóló 1-1/20/2013. (V.23.) OP intézkedést hatályon kívül helyezték és a 4/2016. (I.18.) OP szakutasítás lépett a helyébe.

Figyelemmel arra, hogy a telefonos kapcsolattartás körülményeiben, valamint a szuicid prevencióra vonatkozó rendelkezések tekintetében az elmúlt időszakban jelentős változások történtek, a feltárt visszasságok orvoslására vonatkozó ajánlásokat mellőzöm.

4. Ajánlások

Az Ajbt. 32. § (1) bekezdése alapján felkérem a *Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Parancsnokát*, hogy

1. tegyen meg minden szükséges intézkedést, hogy fogvatartottak az esetleges felújítások esetén ne legyenek kitéve egészségkárosító hatásoknak (zaj-, légszennyeződésnek). Ennek érdekében szükség szerint gondoskodjon másik körleten való elhelyezésükről, indokolt esetben más intézménybe történő átszállításukról.

2. biztosítson a fogvatartottak részére rendeltetésszerű ruhaszáritó eszközt;

3. intézkedjen, hogy a fürdőhelyiségbe és egyéb más speciális helyiségbe (pl. magánelzárásra szolgáló zárka) a fogvatartottak ne vihessenek be éles, szúrásra, vágásra, támadásra vagy önsértésre alkalmas eszközt, illetőleg a biztonsági ellenőrzéseken különös figyelmet szenteljenek arra, hogy a Bv. tv. 129. §-ába ütköző tárgyakat ne tarthassanak maguknál a fogvatartottak;

4. a női fogvatartottak részére alakítson ki legalább két olyan zárkát, melyek önálló zuhanyzóval rendelkeznek;

5. vizsgálja meg a fogvatartotti ágyneműk állapotát, szükség esetén intézkedjen azok cseréjéről. A fogvatartottak takaróinak tisztítása legalább kéthavonta történjen meg. Gondoskodjon arról, hogy az újonnan bekerülő személyek minden esetben tiszta, fertőtlenített ruha- és ágyneműt, valamint takarót kapjanak;

⁸⁴ Lásd az AJB-226/2010., 1424/2015. számú jelentéseket.

6. fektessen kiemelt hangsúlyt a zárkák fogvatartotti összetételének rendszeres vizsgálatára;
7. dolgozzon ki intézkedési tervet a hatékony panaszmechanizmus kiépítésére;
8. biztosítson több programot és hasznos időtöltési lehetőséget a fogvatartottak számára, ezen belül fordítson különös figyelmet a fiatalok fogvatartottakra, az előzetesen letartóztatottakra és a nőkre. Lehetőség szerint támogassa, ha a fogvatartottak maguk szeretnék megszervezni szabadidejüket;
9. haladéktalanul intézkedjen arra, hogy az Intézetben a fogvatartottakra vonatkozó elkülönítési szabályok a jogszabályi rendelkezéseknek megfeleljenek;
10. rendszeresen győződjön meg róla, hogy a fogvatartottak jelentéstételi kötelezettsége hatékonyan és a céljának megfelelően működik-e;
11. a fogvatartottak levetkőztetésével járó csoportos motozást haladéktalanul szüntesse meg;
12. gondoskodjon arról, hogy az Intézet helyiségeit rendeltetésüknek megfelelően használják, a vallásgyakorlásra rendelt helyiségekben a hitéleti tevékenységgel összeegyeztethetetlen tevékenységeket szüntesse be;
13. biztosítsa a rezsimszabályok hatékony és a reintegrációs céloknak megfelelő működését, az étletteret minimálisan növelő „ketrecek” használatát jelen formájában mellőzze;
14. a mellékhelyiségekbe nyíló kémlelőnyílásokat távolítsák el;
15. intézkedjen annak érdekében, hogy a sétálóudvar egy része védve legyen az időjárás viszonyokkal szemben;
16. biztosítsa a fogvatartottak részére a meleg víz folyamatos elérését, valamint vizsgálja meg, hogy a zárkák takarításához szükséges eszközök megfelelő mennyiségben és minőségben állnak-e a fogvatartottak rendelkezésére. Szükség esetén intézkedjen a takarításra szánt normatív adagok emeléséről;
17. tegyen meg minden szükséges intézkedést, hogy az Intézet állománytábla szerinti státuszai teljesen feltöltöttek legyenek mind a végrehajtói, mind pedig az egészségügyi területen;
18. biztosítson a személyi állomány részére kiszámítható munkaidőt, külön figyelemmel a reintegrációs tisztekre és az egészségügyi személyzetre. A büntetés-végrehajtási elvek megfelelő érvényesülésével kerülje a reintegrációs tisztek csoportjainak rendszeres összevonását.
19. függetlenül a helyettesítésektől, a csatolt munkaköröktől és a szabadságolásoktól, a személyi állomány továbbképzése alkalmával intézkedjen, hogy kiképzés alatt álló személyek és a kiképzők megkülönböztethetőek legyenek a szolgálatot ellátó testületi tagoktól;
20. haladéktalanul gondoskodjon a személyi állomány részére szükséges infrastruktúra kiépítéséről;
21. dolgozzon ki továbbképzési tervet annak érdekében, hogy megszüntesse a személyi állomány körében előforduló rasszista, szexista megnyilvánulásokat;
22. határozottan lépjen fel a végrehajtó állomány nem megfelelő, adott esetben erőszakos magatartása ellen, biztosítsa a fegyelmi eljárást maga után vonó cselekmények hatékony felderítését, a fegyelmi eljárás szakszerű lefolyását;
23. a személyi állomány részére biztosítsa a bv. etikai kódex, valamint az Európai Börtönsszabályok megismerését, az abban foglaltak betartását pedig követelje meg;
24. a személyzet kiválasztásánál törekedjen az állomány sokszínűségének bővítésére, ezzel is hozzájárulva az erőszak, szexizmus és rasszizmus előfordulásának csökkentéséhez.

Az Ajbt. 31. § (1) bekezdése alapján felkérem a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokát, hogy – a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Parancsnokát is bevonva –

1. tegyen meg minden elvárható intézkedést annak érdekében, hogy az Intézetben a fogvatartottak közötti erőszak csökkenjen;

2. intézkedjen, hogy a zárkákban az egy főre eső mozgástér a Bv. Szabályzat minimumszintjének megfelelően;

3. dolgoztasson ki intézkedési tervet arra, hogy a körletfelügyelők minden esetben meghallják, ha a fogvatartottak jeleznek a zárka ajtaján és ennek megfelelően – vészhelyzetben azonnal – intézkedni tudjanak;

4. dolgoztasson ki a nemzetközi normáknak megfelelő fegyelmi, illetve biztonsági elkülönítésre alkalmas zárkákra vonatkozó sztenderdeket, és intézkedjen, hogy e helyiségek annak megfelelőek legyenek. Intézkedjen továbbá, hogy amíg e helyiségek a fogvatartottak fogadására nem alkalmasak, azokat ne használják.

Az Ajbt. 31. § (1) bekezdése alapján felkérem továbbá a Büntetés-végrehajtási Országos Parancsnokát, hogy

1. dolgozzon ki intézkedési tervet annak érdekében, hogy a büntetés-végrehajtási intézeteket érintő felújítások során a fogvatartottak ne tartózkodhassanak olyan körleten, ahol jelentős zajjal és egyéb szennyezéssel járó, valamint a fogvatartott egészségét és biztonságát fenyegető felújítási munkálatok zajlanak;

2. az Intézet vonatkozásában intézkedjen további legalább 1 fő teljes állásban foglalkoztatott pszichológusi státuszról, illetőleg a Biztonsági Osztály felügyelői létszámának bővítéséről annak érdekében, hogy a végrehajtó állománynak ne kelljen rendszeresen túlmunkát végeznie.

3. biztosítsa a büntetés-végrehajtási szervezet részére a rendszeres szakmai és pszichológiai szupervíziót, valamint a mentálhigiénés foglalkozásokat;

Az Ajbt. 37. §-a alapján felkérem a igazságügyi minisztert, hogy

1. kezdeményezze a Bv. tv. és a Bv. szabályzat motozásra vonatkozó rendelkezéseinek módosítását, annak érdekében egyértelműek legyenek a motozás tartalmi elemei, alkalmazhatóságának szabályai.

Budapest, 2016.

Székely László

Melléklet

1. sz. kép: a „nyitott ajtós” rezsím

2. sz. kép: a levetkőztetéssel történő motozások helyszíne, a kápolna

3. sz. kép: a mellékhelyiségbe néző kémlelőnyílás

4. sz. kép: a személyi állomány zuhanyzója

5. sz. kép: a fogvatartottak zuhanyzói

6. sz. kép: a természetes fényforrás a magánzárkában.